

Krhoun, Mečislav

Koledy

In: Krhoun, Mečislav. *Básnické dílo Jurije Fed'kovyče*. Vyd. 1. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, c1973, pp. 287-315

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121018>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

KOLEDY

Ivan Franko v I. díle Fedkovyčových sebraných spisů nazval celý jeden oddíl „Колядник“. V poznámce k tomuto oddílu sděluje, že tento oddíl zkomponoval ze dvou hlavních pramenů, ze zachovaného básníkovy autografu, nazvaného samým autorem „Колядник руського народу. Зібрав і зладив Ю. Федькович“, a z tištěné publikace, vydané Prosvitou ve Lvově r. 1873 pod názvem „Руский церковный и народный коляды и шедрówki для охоты и забавы усѣхъ рускихъ колядниківъ, а Богу во честь и славу. Зладивъ Юрій Федьковичъ“.¹⁾

Koledami se Fedkovyč zabýval již velmi dávno. První koledu na způsob lidových napsal začátkem let šedesátých a uveřejnil ji ve své první sbírce „Поезиї“ r. 1862.²⁾ Tekráté svou pozornost věnoval více písním svatebním, ale jedna koleda, zaměřená ovšem na osobní poměry básníkovy a jím samým vymyšlená a napsaná s použitím lidových prvků, svědčí o tom, že autor měl zájem o tento druh lidové poezie. V této první koledě jsou potenciálně obsaženy oba budoucí „koljadnyky“.

O tištěné sbírce koled víme, že r. 1870 byla již hotova. Neboť Fedkovyč píše 30. prosince 1870 redaktoru časopisu Правда, že mu své koledy neposílá, protože si pevně slíbil, že rukopis nedá z rukou, pokud nebude mít jistotu, že bude dán do tisku.³⁾ K tomuto závěru patrně přivedl básníka zkušenosti s jeho básněmi kolomyjské sbírky.

Za dva roky nabídl Fedkovyč své koledy Prosvitě. Ze zápisu tohoto spolku víme, že 10. IX. 1872 pověřili Zarevyče, aby prohlédl Fedkovyčův „Koljadnyk“.⁴⁾ 16. IX. t. r. Zarevyč referoval v literárním oddíle Prosvity o Fedkovyčově knižce a požadoval v ní některé změny.⁵⁾ Jaké to byly změny, nevíme, podle vši pravděpodobnosti jazykové a pravopisné. Již 19. X. dostal Zarevyč rukopis k opravě a opravu provedl.⁶⁾ 17. XII. 1872 na zasedání odboru bylo rozhodnuto, aby byl Fedkovyčův „колядник“ dán do tisku.⁷⁾

Známe-li dobu vzniku tištěné sbírky, nevíme, kdy byla sepsána sbírka rukopisná. Abychom mohli aspoň přibližně určit dobu vzniku rukopisné sbírky, pokusme se určit vzájemný poměr obou sbírek, snad jejich srovnání nám něco prozradí o vzniku rukopisných koled.

Tištěná sbírka „Руский церковный и народный коляды“ obsahuje 1. předmluvu „Слово до колядників“ (na s. 3—4; Franko ve svém vydání ji otiskl na s. 604—605); 2. celkem čtyři „Пісні на Рождество Христово, Коляды церковный“ (na s. 5—10; Franko je vůbec neotiskl, protože měly znění, běžné ve zpěvnících); 3. celkem čtyři „Коляды під польський голосъ“ (na s. 10—17; ve vydání Frankově na s. 641—648); 4. refrény koled „Коляды народный“ (na s. 18—20; ve Frankově vydání na s. 609—610); 5. čtyři zakončení koled, tzv. „Поколядь“ a prozaické „Повѣншованѣ“ (na s. 21—25; Franko je otiskuje na straně 630—633); 6. „Коляды або шедрówki“ — celkem osm (na s. 26—33; ve vydání Frankově jen sedm, protože Franko vynechal vlasteneckou koledu Dankevyčovu z r. 1848, na s. 617 až 618, 623—624, 627—629, 637—638); 7. celkem tři „Пісні Іорданські“, třetí se nazývá „Пойордановец“ (na s. 34—39; ve Frankově vydání na s. 650—654).

Naproti tomu rukopisný „Колядник“ je plnější a obsáhlejší. Obsahuje: 1. Передне слово, 2. „Коляды старовіцькі: а) „Наука для пережиї“, б) „Коляды під ѓнком“: 1. Відомість, 2. 27 коляд, с) Пляшованець: 1. Відомість, 2. колядка, д) Коляди за столом, 1. Відомість, 2. čtyři шедрówki, е) Коляди церковні: 1. Відомість, 2. tři písně přerascované z Bohohlasnyka; ф) Коляди під польські голоси; 1. Відомість, 2. šest koled. 3. Наша Маланка Дністровая: а) Передне слово, б) Маланка — 21 písní; с) Віночане до Маланки, д) Пляшованець до Маланки, 4. Коляди іорданські, так звані водохрестні або водоршани; а) Відомість, б) jedna píseň.

Již první pohled na rukopis a tištěnou sbírku „Руский церковный и народный коляды“ nás přesvědčuje o tom, že tištěná kniha musila vzniknout dříve nežli sbírka zachovaná v rukopise. Svědčí o tom obsah i uspořádání tištěné sbírky, která vyšla r. 1873. Hned úvodní „Слово до колядників“⁸⁾ liší se svým obsahem od rukopisného úvodu (Передне слово).⁹⁾ První odpovídá konkrétním lidovýchovným cílům Prosvity, o tradičním významu koled se zde mluví jen všeobecně, není tu ještě zmínka o slunečním mýtu. Naproti tomu

¹⁾ Пис. I, 604.

²⁾ Пис. I, 23—24.

³⁾ Пис. IV, 194.

⁴⁾ Пис. IV, 363.

⁵⁾ Пис. IV, 363.

⁶⁾ Пис. IV, 363.

⁷⁾ Пис. IV, 363.

⁸⁾ Пис. I, 604—605.

⁹⁾ Пис. I, 606.

„Передне слово“ začíná mytologií: uctíváním slunce předky, slavnostmi při změnách sluneční dráhy; vyskytují se již etymologie (коляда-ко-ладу), obřady, mytologická jména. Toto všechno ještě nebylo v tištěné sbírce; v předmluvě k ní vychází autor z křesťanských základů koled, mluví o narození Páně, ale nevzpomíná na pohanské doby, zvyky a slavnosti.

S reálním lidovýchovným postojem autorovým v době práce pro Prosvitu souvisí i jeho výběr církevních koled. Podle svědectví Frankova¹⁰⁾ šlo jen o velmi nepatrné pozměněné písně známé z církevního zpěvníku „Богогласник“. V rukopisné redakci se však autor pokusil tři z nich přepracovat, což také dokazuje, že rukopisná sbírka je pozdější, neboť v době uveřejnění sbírky neměl ještě přepracování těchto písní. Kdyby je byl měl, jistě byl by uveřejnil již tyto parafráze.

„Коляды подъ польскій голосъ“, které autor sám složil, byly jen čtyři, v rukopisné verzi se jejich počet rozmnožil na šest, ale také formulace úvodu — Відомість — byla přestylizována. Zůstal v ní nacionalistický protipolský tón, avšak nová verze je charakteristická svým historismem: „лучше би нам таки наших питомих коляд триматись“.¹¹⁾ Tento tradičně konzervativní rys, který splývá s historismem předmluvy, nepřímo potvrzuje, že rukopisná verze je pozdější než text tištěné sbírky.

Úvahu o refrénech koled, kterou básník otiskl ve své sbírce jako praktickou pomůcku pro koledníky, v rukopisné verzi nenajdeme, neboť koncepce nové sbírky byla jiná. Jeho „Відомість“ v rukopise byla přizpůsobena jeho mytologické teorii, již svou krátkou úvahou také začíná, když vzpomíná, že za každým veršem koled se opakuje „О Дайбоже!“ neboť „Сонечко-Ляд“ se jmenoval také „Дайбор, Дажбор, Світ“ atd.¹²⁾ Tedy opět tu máme důkaz, že je tištěná sbírka starší než rukopisná.

Koled a šchedrивек otiskl básník v tištěné sbírce jen osm, z toho jedna byla dokonce cizí. V rukopisné verzi je jich však 27. V tištěné sbírce je jedna obecná koleda, jež má legendární fabuli. Vypravuje o tom, jak matka boží žádá od Krista klíče od pekla, aby mohla propustit hříšné duše, a jak si Kristus vyhrazuje, aby tři duše, jež se provinily neúctou k rodičům, tvrdostí k chudým a křivým svědectvím, nebyly vypuštěny z pekla.¹³⁾ Jde zřejmě o velmi vzdálený ohlas známého apokryfního tématu o putování rodičky boží po pekle. Dále pak jsou koledy věnované hospodáři, hospodyně, jinochovi a děvčeti. V rukopise je autor rozmnožil: jsou tam koledy věnované knězi, pánu, mladému pánu, paní, slečně, pět variant hospodáři, vdově, novomanželům, děcku, šest variant jinochovi, pět variant děvčeti a jedna žertovná. Je z toho vidět, že autor svou původní sbírku chtěl značně rozšířit a doplnit. V tištěné sbírce bylo jen několik ukázek a výběr adresátů byl omezený. Kdyby však autor byl mohl na začátku let sedmdesátých, kdy chystal svou tištěnou sbírku, disponovat vším materiálem rukopisné verze, byl by asi nemeškal zařadit ukázkou koledy adresované knězi. Kolberg dosvědčuje, že se mohlo chodit na koledu jen s povolením vesnického kněze.¹⁴⁾ Proto je víc než pravděpodobné, že by byl Feďkovyč do své sbírky, určené jako pomůcka koledníkům, koledu adresovanou knězi zařadil. Nestalo-li se tak, můžeme předpokládat, že tyto koledy vznikly později.

Jordánské písně nám materiál ke srovnání neposkytují, protože tištěná sbírka je v tomto případě shodná s rukopisem. Jen „Відомість“ je bohatší a změněný začátek první písně je zbaven lidového nádechu, jaké mu v tištěné sbírce dodávalo oslovení mnichů „vasylčykami“.¹⁵⁾ Všechny tyto fakty ukazují, že sbírka tištěná je starší než rukopisná. Svědčí o tom i zmínka v předmluvě „Слово до колядників“, v níž autor praví, že počet koled ze starodávných časů, které předává mládeži ve své sbírce, hodlá „щю року новими поновити“.¹⁶⁾ Jeví se tedy rukopisná sbírka přirozenou přípravou k vyplnění tohoto záměru.

Tištěná sbírka byla vydána r. 1873. Feďkovyč ji připravoval jistě již dříve, snad byla v konečné podobě hotova již před lvovským pobytem a před dobou působení v Prosvitě. Do Lvova přijel Feďkovyč v létě 1872 a tehdy také asi dohotovil konečnou redakci tištěné sbírky. Nelze pochybovat, že materiál byl básníkovi znám již dříve, měl ho jistě písemně sebraný již v době svého pobytu v Bukovině. Konečnou podobu však sbírka dostala až ve Lvově. Feďkovyč zde měl k dispozici i leckterý tištěný materiál, ač mnoho znal od dřívějšíka, např. od r. 1866 sbírku Zegoty Pauliho.

¹⁰⁾ Пис. I, 643.

¹¹⁾ Пис. I, 644.

¹²⁾ Пис. I, 608—609.

¹³⁾ Пис. I, 637—638.

¹⁴⁾ Pokucie I, 94.

¹⁵⁾ Пис. I, 651.

¹⁶⁾ Пис. I, 605.

Cílem jeho sbírky bylo, aby mládež hledala zábavu v četbě a v krásném ukrajinském zpěvu, nikoliv „у поганій жидівській бразі“, kterou prý předkové neznali. Básník pak kreslí perspektivu té krásné budoucnosti, kdy se na policích nebudou lesknout zapáchající kořalkové láhve, ale budou se skvěti dobré knihy. Je tedy Fed'kovyčova kniha nástrojem boje proti křmě a „židovské“ kofalce. Židovskou ji Fed'kovyč nazývá proto, že výčery alkoholických nápojů stejně jako jiná odvětví prodeje spotřebního zboží byly hlavně v rukou židovského obyvatelstva, které mělo ve východních územích rakouské monarchie ve svých rukou veškerý obchod. Alkoholismus mezi venkovským obyvatelstvem Haliče a Bukoviny měl ovšem staré tradice, sahající hluboko do časů nevolnictví. Mnozí podnikaví velkostatkáři zakládali na svých statcích lihovary a nutili své poddané, aby kupovali lihové nápoje v panských prodejnách, které šlechta zpravidla pronajímala svobodným občanům židovským. Tyto okolnosti se mnoho nezměnily ani po zrušení nevolnictví a roboty. Alkoholismus se stal v XIX. stol. opravdovým neštěstím pro venkovské obyvatelstvo v Haliči a v Bukovině. V mnohých případech byl příčinou úplného hospodářského rozvratu, zubožení a mravního rozkladu sedláka. Ukrajínští vlastenci v tom viděli právem nebezpečí pro národní život, nenáviděli křmu, alkohol a žida a chtěli tomuto nebezpečí čelit osvětou a národním uvědomováním vesnice. Spolky Prosvity se snažily pracovat v tomto smyslu. Lvovská Prosvita přijala Fed'kovyče, tenkrát již populárního básníka a spisovatele, aby se dal do boje s alkoholismem svými brožurkami. Jednou z nich byly „Рускї церковнї и народнї коляды и щедрівки“, v jejichž předmluvě se ozývají bojové výpady proti křmě a alkoholismu. Jaký význam připisovali vedoucí činitelé Prosvity tomuto druhu boje, ukazuje náklad knížечky, na tehdejší dobu opravdu pozoruhodný: 3000 exemplářů.

K boji proti alkoholismu použili osvěťáři z Prosvity náboženských zvyků a tradic. Byla-li tato cesta správná, je věc, na které nám zde nezáleží. Fed'kovyč jako zaměstnanec Prosvity tuto cestu přijal, i když víme, že v ohledu náboženském byl zvláštním zjevem, neztotožňujícím se s postojem klerikálně patriotických ukrajinských kruhů v Haliči. Obsah jeho knihy i předmluva sama svědčí o tom, že mu o zbožnost a náboženství nešlo, že náboženská tradice a zvyky s ní spjaté byly jen prostředkem k dosažení jiných cílů. Kromě vzpomenuť cíle lidové osvětěného bylo jeho cílem také vrátit se k lidovému kulturnímu bohatství, jež je podle jeho názorů podstatou národnosti. Vyplývá to z předmluvy, kde praví: „Задержалося також много старовітьких звичаїв и обичаїв у руським народї, а дїдів прадїдїв ще, от як на примір щедрївки, пісня про Маланку, пісні водорщанї (їорданські, водохрестні) і таке инше. Ту нашу старовітьчину варт і треба шанувати, бо є то дорога пам'ятка для кожного русина“.¹⁷⁾ Svědčí o tom také obsah knihy. Církevní koledy zřivané běžně v kostele jsou tu jen čtyři. Další čtyři náboženského charakteru složil sám Fed'kovyč na polské nápěvy. Fed'kovyč dobře znal polské vánoční písně, populární a starodávnější. Píseň „Aniol pastezom móvil“ je jednou z velmi starých vánočních polských písní, píseň „W żłobie leży“ byla oblíbenou písní Mickiewiczovou, jak o tom vypravuje jeho dcera ve svých vzpomínkách. Komentář připojený k těmto písním je charakteristický a svědčí o tom, že vedoucí myšlenkou těchto písní je myšlenka národní. Mnohým prý se líbí, říká básník, krásné nápěvy polských koled a lidé je proto zpívají. Aby lidi nelákalo zpívat polsky, básník složil několik ukrajinských koled na polské melodie. Neméně zajímavé jako tato „Відомість“ jsou samy koledy. Jsou sice věnovány tématu náboženskému, narození Kristovu, avšak jsou udrženy v duchu lidovém, nikoliv církevním. Jestliže první z nich (ve Frankově vydání v I. díle sebraných spisů) by mohla vejít do leckterého zpěvníku pobožných písní, ač i ona není prosta naivních lidových představ, např. hned první verš: „Ангіль пастирям мовив у зеленї дїброві“¹⁸⁾ (jako na Bukovině!), tedy druhá (u Franka I.) začíná známým lidovým refrémem: „Добрий вечер, щедрїй вечер“¹⁹⁾ a prehistorie Kristova narození začíná naivním vyprávěním v duchu lirnyků: „Пише цар розказ а Риму на всю свою державу“.²⁰⁾ Třetí (ve Frankově vydání IV.) má dokonce starodávny pohanský refrén „Лудо, Лудо, Лудо“²¹⁾ a čtvrtá (u Franka V.) je celá ne oslavnou vánoční písní, nýbrž lidovou lirnyckou legendou, v níž se vypravuje o hříchu Adama a Evy. Tato píseň, básnicky nejzdařilejší, má ráz nejen lidové naivity, lirnycké bezprostřednosti, ale vyznačuje z ní přímo vůně starodávna. Všimněme si první strofy:

17) Пис. I, 604—605.

18) Пис. I, 645.

19) Пис. I, 644.

20) Пис. I, 644.

21) Пис. I, 646.

Ходить Господь по раю,
 З Адамом размовляе:
 „Адаме!
 Усе в раю є твое,
 Лиш з яблоні одноі
 Тобі запрещаю“.²²⁾

Nepopěrný je tu půvab a naivní prostota lidové písně, jíž byl ovšem schopen jen básník typu Fed'kovyčova, vyrůstající z lidové písně a pokračující v její tradici celou svou tvorbou.

Tím ovšem také končí nábožensky zabarvená část Fed'kovyčovy sbírky. Co následuje, jsou skladby národní, většinou světské, i když jejich vlastní smysl je v oslavě křesťanských vánoč. Když autor mluví ve své vstupní úvaze o refrénech ke koledám, uvádí jako příklad řadu prostých i složitých refrénů. Mezi prostými žádný není náboženského charakteru, jeden dokonce je pohanský (Лядо й боже!). Složitě kromě jednoho jsou všechny světského rázu. Je ovšem pravděpodobné, že nejsou všechny tyto refrény původní, vzaté z lidových koled a šedreviek. Jen jeden se dá doložit přesným lidovým zněním:

Калино, гей, калино,
 Чом тебе вода підмила?²³⁾

Týž refrén se dá doslovně doložit ze sbírky Holovackého.²⁴⁾ Najdou se paralely i k jiným, např. k refrénu

Дзвеніли, ей, дзвеніли
 Чотири воли у сріблї.²⁵⁾

Ve sbírce Holovackého nalézáme tuto paralelu:

Звенѣли, зеленѣли
 Чотири воли в золотѣ горѣли.²⁶⁾

Fed'kovyčův refrén

Зелене, ей зелене
 В сім дворі вино зацвило!²⁷⁾

podobá se refrénu ve sbírce Hnat'ukově:

Зилени вино барзо ріснейко
 Зацвило.²⁸⁾

Je možné přivést několik paralel k tomuto Fed'kovyčovu refrénu:

Калино, ей калино,
 Всі єси луги вкрасила!²⁹⁾

Najdeme je ve sbírce Holovackého a jsou to v podstatě tři varianty téhož refrénu:

Калино, гей, гей калино,
 Ты при луженьку стояла.³⁰⁾

Калино! Калино!
 Где ж ты у лузѣ стояла?³¹⁾

Стой калино! Стой калино!
 Сли єсь при лузѣ стояла.³²⁾

²²⁾ Пис. I, 647.

²³⁾ Пис. I, 609.

²⁴⁾ Народныя пѣсни II, 73.

²⁵⁾ Пис. I, 610.

²⁶⁾ Народныя пѣсни II, 39.

²⁷⁾ Пис. I, 610.

²⁸⁾ Колядки і шедрівки II, 143, ч. 243 ж.

²⁹⁾ Пис. I, 610.

³⁰⁾ Народныя пѣсни III 2, 132.

³¹⁾ Народныя пѣсни III 2, 82.

³²⁾ Народныя пѣсни III 2, 72.

Uvedené paralely nám ukazují, že Feďkovyč většinou nepodával tyto refrény v původním znění, nýbrž je poněkud přizpůsoboval, uhlazoval, nebyly-li — jako první refrén — formálně dokonalé. A snad ve snaze dát čtenářům více příkladů i leckterý si vymyslel. Tato domněnka vyplývá z toho, že přímo vybízí předáky koledníků, aby si sami vytvářeli refrény podle potřeby. Nabádal-li k tomu zpěváky, tedy sám se jistě také cítil v právu vytvořit podle vzorů, které znal dokonale, nové „приспіви“. K takovému závěru vede ta okolnost, že v soudobých sbírkách, zejména v poměrně velmi bohaté sbírce Holovackého, nelze najít jiná doslovná znění s Feďkovyčovými refrény kromě jednoho připomenutého příkladu, paralel pak je dost málo, ač sbírky Pauliho, Kolbergovy, Hnatukovy obsahují spoustu materiálu. Byl-li některý z refrénů ještě původní — a mohl být, protože náš básník byl sběratelem lidových huculských písní — byl jistě upraven básníkem.

V tištěné sbírce „Рускія церковнія і народнія коляды і щедрівки“ po odstavci o refrénech následuje tzv. „Поколяд“. Po praktických pokynech a vysvětlení pojmu uvádí Feďkovyč čtyři příklady veršovaných „pokoladí“, tj. zakončení vlastních koled se zřetelem k situaci, prostředí a osobě, a jedno prozaické „Повишоване“. Taková zakončení nalézáme ve sbírce Ž. Pauliho s výslovným podotčením, že jde o zakončení písní, tedy o „Поколяд“.³³⁾ Takové koncovky jsou také u Kolberga.³⁴⁾ Všechny jsou více méně blízké Feďkovyčovým „pokoladím“, ovšem nesplývají s nimi. Naproti tomu ve sbírce Holovackého máme doslovné znění všech Feďkovyčových „pokoladí“ i „повишовані“. Ale to neznamená, že máme doklad lidového původu těchto součástí koled, naopak svědčí to o tom, že Holovacký převzal a doslovně přetiskl ve své knize Feďkovyčovy závěry koled a prozaické přání. Neuvedl ovšem pramen, ač jinde jej uváděl. Kniha Holovackého vyšla r. 1878, zatímco knížka Feďkovyčova r. 1873. Holovackýj koncovka a přání shodně s Feďkovyčovými uvádí v oddíle „Рускія народныя піснi вь Буковині“.³⁵⁾

Takřka doslovné znění „pokoladí“ a prozaického přání s Feďkovyčovými texty najdeme také ve sbírce Hnatukově.³⁶⁾ Zatímco Holovackýj má „pokolad“ všeobecnou, dále věnovanou knězi, hospodáři a jinochovi a také prozaické přání, Hnatuk má sice také všechna tato čísla, ale „pokolad“ všeobecná se v jeho sbírce přisuzuje hospodáři. I Hnatukovy texty mají takřka stejné znění jako texty Feďkovyčovy, rozdíly jsou zcela nepodstatné. Hnatuk udává, kde a u koho tyto texty zaznamenal. Jeho kniha vyšla r. 1914. Pokolad hospodáři byla zapsána r. 1900 od Vasyly Basaraba v Lachivcach, téhož roku, tamtéž a od téže osoby byla získána pokolad jinochovi a „Повишоване“. Pokolad všeobecná — ovšem se změněným adresátem — byla přejata Hnatukem ze sbírky Onufrije Savčuka v Jasenově Horišnym a pokolad knězi byla zapsána Hryhorijem Kupčankem v Bukovině. Rozdíly mezi Feďkovyčovými textem a textem záznamů Hnatukových jsou celkem nepatrné. Zdá se, že v tomto případě jde o texty Feďkovyčovy, které vnikly z jeho knihy do lidové praxe a rozšířily se mezi lidem, od jednotlivců z lidu pak byly opět zapsány badatelem; jde tu tedy o zlidovění básníkem upraveného lidového textu. Jak asi probíhal vývoj textu těchto pokoladí, je možné poznat z ukázek chronologických seřazených:

1. Ž. Pauli: A za sym słowom buwaj zdorowa!
Buwaj zdorowa krasnaja panno!
Winszujem ti szczastiom, zdorowiom,
Taj wikom dowhym, rozumom dobrym;
Ne sama s soboju, z wszeju czeladkoju,
Taj z usim domom, so światym Bohom.
(Rosty welyka — do czerewyka,
Wid czerewyka — czelowika.)³⁷⁾
2. O. Kolberg: Hoj za cym słowom — buwaj nam zdorow,
Buwaj nam zdorow — gospodareczku,
Gospodareczku — taj Semenoczku,
Hoj zdorow, zdorow — taj ny sam sobow,
Ny sam soboju — z gazdynieczkoju,

³³⁾ Pieśni ludu ruskiego w Galicyi I, 13.

³⁴⁾ Pokucie I, 98, 99, 101—102.

³⁵⁾ Народныя піснi III 2, 553—556. Chybí tu jenom prozaické poznámky k jednotlivým písním a Feďkovyčův obšírnější úvod nahrazen stručnou poznámkou, co je „pokoljad“.

³⁶⁾ Колядки і щедрівки II, 290, ч. 25; 289, ч. 24; 292, ч. 28Б; 297—8, ч. 47Б; 309, ч. 26.

³⁷⁾ Pieśni ludu ruskiego w Galicyi I, 13.

Z gazdyneczkoju — z Semenyszkoju,
 Z gazdyneczkoju — taj z wsej czeladkow.
 Dajże wam Boże — szcziskie, zdrawie,
 Szcziskieczko na dwir — gla chudoboczku,
 Gla chudoboczku — gla rohowoju,
 Zdrawieczko w gim — gla czeladoczki,
 Gla czeladoczki — gla domowoju.
 Dajżeż wam Boże — j-a w poly bujno,
 J-a w poly bujno — w koszieri plidno,
 W koszieri plidno — w hospogi strijno.
 Dajżeż wam Boże — w horogi zelo,
 W horogi zelo — w chaki weselo,
 W horogi zile — w chaki wesile.
 Winszujemy was — szcziskiem zdrawujem,
 Szcziskiem zdrawujem — taj cym Roźdestwom,
 Taj cym Roźdestwom — cym nowym Rokom,
 Cym nowym Rokom — probutkom dobrym,
 Probutkom dobrym — taj wikom douhym.
 O buwajty zdrawy!³⁸⁾

3. J. Fedkovič: А за сим словом в давоночки дзвоним,
 В давоночки дзвоним, тобі ся клоним,
 Тобі ся клоним славний господар,
 Славний господар, на імя пан...
 Тобі ся клоним, тебе шануєм,
 Тебе шануєм, тебе віншуєм
 Щастєм, здравлем, пробутком добрим,
 Пробутком добрим, ще й віком довгим,
 І сам собою і з дружиною,
 І з дружиною і з челядкою,
 І з челядкою і з худібкою,
 І з худібкою все рогатою,
 І з усім чадом, і з святым Ладом,
 Святым божеством, божим рождеством.
 На стайни воли, на поли лани,
 А на тих ланах пшеница в кланях,
 В кланях не в кланях, в сто оборогах,
 Золото, срібло в твоїх чертогах,
 Сріблом їх укрий, вином ся умий
 І за столом сядь, як в вишневий сад,
 Прийде до тебе Христос вечерять.³⁹⁾

Holovackyj: А за симъ словомъ въ давоночки дзвонимъ,
 В давоночки дзвонимъ, тобѣ ся клонимъ,
 Тобѣ ся клонимъ, славный господарь,
 Славный господарь, на имя панъ...
 Тобѣ ся клонимъ, тебе шануемъ,
 Тебе шануемъ, тебе виншуемъ:
 Счастемъ, здравлемъ, пробуткомъ добрымъ,
 Пробуткомъ добрымъ, ще й вѣкомъ довгимъ,
 И самъ собою, и зъ дружиною,
 И съ дружиною, и съ челядкою,
 И съ челядкою, и съ худобкою,
 И съ худокоюю все рогатою,
 И съ усѣмъ чадомъ, и съ святымъ ладомъ,
 Святымъ Божествомъ, Божимъ Рождествомъ,
 На стайнѣ воли, на полѣ ланы,
 А на тыхъ ланахъ пшеница въ кланяхъ,

³⁸⁾ Pokucie I, 98.

³⁹⁾ Пис. I, 631.

Въ кланяхъ, не въ кланяхъ, въ сто оборогахъ,
 Золото, сребло въ твоихъ чертогахъ,
 Сръбломъ ихъ укрий, виномъ ся умый,
 И за столомъ сядь, якъ въ вишневы садъ,
 Прийде до тебе Христосъ вечерять!⁴⁰⁾

Hnaťuk:

А за сим словом в дзвоночки дзвоним,
 В дзвоночки дзвоним, тоби ся клоним,
 Тоби ся клоним, славний господар,
 Славний господар на имя Иванко,
 Тоби ся клоним, тебе шануем,
 Тебе шануем, тебе віншуем,
 Щастем, здоровлем, прибутком добрим,
 Прибутком добрим, ще й з віком довгим,
 Не сам с собою, із дружиною,
 Із дружиною, із челядкою,
 Із дружиною, із худібкою,
 Із худібкою все роговою,
 Із усім ходом, із святим ладом,
 Святим рождеством, добрим божеством.
 На стайни воли, на поли лани
 І на тих ланах пшениця в кіпках,
 Золото, срібло в твоїх чертогах:
 Сріблом їх укрий, вином ся умий,
 І за столом сядь, як вишневы сад,
 Прийде до тебе Христос вечерять.⁴¹⁾

Vlastních koled zařadil Feďkovyč do své sbírky osm. První z nich není ani lidového původu, ani to není práce Feďkovyčova. Je to vlastenecká koleda Dankevyčova z r. 1848 a básník ji pojal do své sbírky pro její obsah a vlasteneckou tendenci. (V I. díle sebraných spisů Franko ji vynechal.) Zbývajících Holovackých koled jsou výtvary lidové, více méně upravené Feďkovyčem. Básník asi v žádném případě nebral doslovné lidové znění za základ svého textu.

U Holovackého máme úplně stejné znění jmenovaných koled. Tak druhá koleda na s. 27—28 Feďkovyčovy sbírky „Рускѣ церковнѣ и народнѣ коляды и щедрѣвки“ doslovně souhlasí s koledou ve sbírce Holovackého, která je ve III. díle 2. části na s. 541; třetí na s. 28—29 Feďkovyčovy sbírky souhlasí s písní na s. 543—544 III. dílu 2. části sbírky Holovackého; čtvrtá na s. 29—30 v knize Feďkovyčově je doslovně shodná s písní Holovackého na s. 544—545 III. dílu 2. části sbírky; pátá na s. 30—31 u Feďkovyče je totožná s koledou na s. 545 Holovackého 2. části III. dílu; šestá na s. 31—32 sbírky Feďkovyčovy odpovídá zcela písni zaznamenané Holovackým na s. 546 v 2. části III. dílu jeho knihy; sedmá a osmá na s. 32 a 33 ve sbírce Feďkovyčově se může ztotožnit s písněmi Holovackého ve 2. části III. dílu na s. 547 a 547—548. Tu jde zřejmě, jak tomu bylo již v případě pokoladí, o převzetí těchto textů Holovackým od Feďkovyče, jehož knížekka vydaná v Prosvitě byla Holovackému dobře známá.

Poněkud méně jednoznačný je poměr některých textů uveřejněných Hnaťukem, k textům Feďkovyčovým. Texty Hnaťukovy se někdy velmi silně, jindy dost značně přibližují textům Feďkovyčovým. Hnaťuk však na rozdíl od Holovackého poznamenává u svých textů prameny. V žádném případě nepřevzal znění svých textů od Holovackého, ač mezi paralelami na něho upozorňuje. Situace vcelku vypadá takto: Feďkovyčova II. koleda odpovídá Hnaťukově koledě č. 44A v I. díle jeho sbírky „Колядки і шедрівки“;⁴²⁾ Feďkovyčova III. odpovídá Hnaťukově koledě č. 115A v I. díle;⁴³⁾ Feďkovyčova IV. odpovídá Hnaťukovu č. 104M I. d.;⁴⁴⁾ Feďkovyčova V. — Hnaťukovu č. 147Г I. d.;⁴⁵⁾ Feďko-

⁴⁰⁾ Народныя пѣсни III 2, 555.

⁴¹⁾ Колядки і шедрівки II, 289.

⁴²⁾ I, 58.

⁴³⁾ I, 208—209.

⁴⁴⁾ I, 186.

⁴⁵⁾ I, 254.

vyčova VI. — Hnaťukovu č. 214Г II. d.;⁴⁶⁾ Fed'kovyčova VII. — Hnaťukovu č. 266Г II. d.;⁴⁷⁾ Fed'kovyčova VIII. — Hnaťukovu č. 253Б II. d.⁴⁸⁾ Hnaťuk uvádí jako pramen k čísům 44A/I, 115A/I, 147Г/I, 214Г/II, 253Б/II sbírku Onufrije Savčuka z Jasenova Horišného, okres Kociv, k čísům 104M/I, 226Г/II jako varianty k č. 115A/I a 147Г/I Vasyla Basaraba z Lachovic. Zápis textů posledního se prováděl r. 1900. K č. 211Г/II je jako variant uveden zápis textu od Ivana Balaše z Lachovic, vykonaný rovněž r. 1900. Ostatní verze jsou od znění Fed'kovyčova značně odlišné. Je tedy možno předpokládat, že verze Savčukova, Basarabova a Balaše (oba pocházejí z Lachovic) je verzí Fed'kovyčovou, která zpětně z Fed'kovyčova knižičky vnikla do lidu. Je nutno ještě připomenout, že Fed'kovyčova kniha vyšla po druhé v rozšířeném vydání r. 1885 za redakce O. Jaremy.

Pokud jde o vzájemný poměr koled Fed'kovyčových s texty Holovackého, stačí srovnání obou znění. Přesvědčí nás, že jde o doslovné znění bez nejmenší odchylky. Poněkud jinak vše vypadá, pokud jde o verze uvedené Hnaťukem ze sbírky Savčukovy. Tu se s rozdíly v obou verzích textu setkáváme, i když nejsou podstatné. Ráz těchto rozdílů může nám leccos říci o vzájemném poměru koled.

V druhé koledě, která ve vydání Frankově má název „Заральна“,⁴⁹⁾ jsou tyto rozdíly ve verzích:

1. u Fed'kovyče: Ой сів сам Христос та й вечеряти
u Hnaťuka: Ге й сів сам Господь та й вечеряти;
3. u Fed'kovyče: Го й дай ми, сину, від пекла ключі
u Hnaťuka: Ой дай ми, сину, од пекла ключі;
4. u Fed'kovyče: Повипускати всі грішні душі
u Hnaťuka: Повипускати ті грішні душі;
5. u Fed'kovyče: Ой на ж ти, мамко, від пекла ключі
u Hnaťuka: Бери ж ти, матко, од пекла ключі;
6. u Fed'kovyče: Повипускати всі грішні душі
u Hnaťuka: Іди, випусти всі грішні душі;
7. u Fed'kovyče: Лиш одну душу ба й не пускати
u Hnaťuka: Лиш одну душу не випускати;
8. u Fed'kovyče: Що зневажала вітця та й мати
u Hnaťuka: Що зневажає отця та й мати;
10. u Fed'kovyče: Словом вкорила, судом всудила
u Hnaťuka: Словом вкорила, судом судила;
11. u Fed'kovyče: Ще й другу душу ба й не пускати
u Hnaťuka: Ще другу душу та й не пускати;
12. u Fed'kovyče: Що не прий мила бідного в хату
u Hnaťuka: Що не прий мала бідного в хату;
13. u Fed'kovyče: Що не прий мила не приоділа
u Hnaťuka: Що не прий мала не приоділа;
15. u Fed'kovyče: Ще й третю душу бай непустити
u Hnaťuka: Ще й тоту душу та не пустити;
16. u Fed'kovyče: Що йшла фальшивим свідком свідчити
u Hnaťuka: Що чужолоством ся забавляє;
17. u Fed'kovyče: Тим трьом на віки в пеклі горіти
u Hnaťuka: Тим душам на вік в пеклі горіти;
18. u Fed'kovyče: В пеклі горіти, в смолах кипіти
u Hnaťuka: В пеклі горіти, в смолі кипіти.

Srovnání ukazuje, že Hnaťukův text je vlastně pokazeným textem Fed'kovyčovým. Důkazem je nejen 16. verš, který nezapadá do celkového kontextu a porušuje rýmový vzorec, ale také drobnější rozdíly, např. nedůslednost v užívání slovesného času a vidu v Hnaťukově textu proti logické důslednosti Fed'kovyčova textu, záměna hovorových obrátů při stejném smyslu (místo ой на ж ти — бери ж ти), volba místního znění některých slov (místo від — од, вітця — отця, ба й-та й).

⁴⁶⁾ II, 98.

⁴⁷⁾ II, 190.

⁴⁸⁾ II, 160.

⁴⁹⁾ Пис. I, 637—638.

K týmž závěrům by nás přivedlo srovnání i dalších čísel, která se ve svých variantách liší nepatrně a nenechávají nás na pochybách, že prvotní text je Feďkovyčův. Je ovšem samozřejmé, že Feďkovyč obsah i základní formulaci vzal z lidové tradice a jen místy uhladil stylisticky, příp. přizpůsobil svým účelům také obsah. Příkladem může být čtvrtá koleda (na s. 29—30),⁵⁰ která má řadu paralel kromě doslovného variantu Holovackého a Hnaťukova variantu č. 104M/I, poněkud odlišného (změnou slovního výrazu; nikoliv obsahem ani pořadím myšlenek). Takové paralely uvádí Hnaťuk pod č. 104 A, B, B, Г, Д/I,⁵¹ které plně odpovídají obsahem a namnoze i formulací myšlenek naší koledě. Jiná paralela se najde ve sbírce Žegoty Pauliho v I. díle pod číslem 13,⁵² která spolu s Hnaťukovýmí paralelami variant č. 104AB/I (vzatých ze sbírky I. Vahylevyče) je nejpřekaznější. Feďkovyčova zpracování koled jsou k nerozeznání od skutečných lidových naivních písní, jen při hlubším rozboru se objevuje básníkův zásah v logickém seřazení myšlenek, v použití vybraných, esteticky nosných výrazů, v aplikaci některých ustálených obrátů v takové souvislosti, aby nebyly pro píseň formální přítěží, nýbrž její nutnou výstavbovou součástí (např. epifory). Její vkusné užití u Feďkovyče vynikne, srovnáme-li její aplikaci v některých číslech Kolbergových, např. v 9. v I. díle.⁵³

Poslední částí Feďkovyčovy tištěné sbírky koled jsou tzv. jordánské koledy, zpívané v předvečer jordánského svátku a na tento svátek. V úvodním slovu vytýká Feďkovyč tři refrény, které se opakují za každým veršem koled. V žádné variantě, ani u Kolberga, ani v četnějších variantách Hnaťukových, žádný z těchto refrénů se neuvádí. Jedině u Hnaťuka v č. 36Г/I čteme podobný refrén: „Ордањ воду розливає“. ⁵⁴ Jen Holovackýj,⁵⁵ který doslova otiskl Feďkovyčovu „Пієсни Йорданскія“, má poznámku o třech refrénech uváděných Feďkovyčem v úvodě.

Jordánské písně jsou tři. První a druhá jsou epické legendárního rázu, třetí, kterou básník nazval „Поїордановець“ (Holovackýj ji přejmenoval na „Поїорданская“),⁵⁶ je rázu pochvalného. Všechny tři mají varianty. Holovackýj⁵⁶ otiskl doslovně všechny písně i prozaické blahopřání, kterým „Поїордановець“ končí. Varianty ne doslovné, ale obsahově shodné s písněmi Feďkovyčovými nalézáme ve sbírkách ukrajinských lidových písní ve větším nebo menším počtu. Tak k I. jordánské písni o Kristově křtu nalézáme varianty v knize Kolbergové (č. 43 a 44 v I. díle).⁵⁷ U Hnaťuka je variant více. K I. jordánské písni se vztahují tyto verze: 37, 1A, B, B, Г, Д, E/I.⁵⁸ Některé jsou blízké nebo i totožné po stránce rytmické s písní Feďkovyčovou, např. verze B a E. Rytmicky a stylisticky nejbližší je varianta druhé skupiny 37, 2ж/I⁵⁹ ze sbírky Onufrije Savčuka. Liší se však dost značně po stránce obsahové od písně Feďkovyčovy.

Druhá Feďkovyčova jordánská koleda o hledání Ježíše židy a o jeho ukrývání Pannou Marií má paralely u Hnaťuka, např. v č. 53, 1A, B/I.⁶⁰ a také jinde. Nejbližší Feďkovyčovu textu je varianta č. 53, 1B/I.⁶¹ Vypadá na to, že je to jen nepatrně pozměněné znění písně Feďkovyčovy. Datum zápisu je rok 1904. Změny se týkají záměny jednotlivých slov nebo změny tvarů, např. v 1. verši místo Feďkovyčova „Гої на пицї“ je „Там на пицї“.

„Поїордановець“, odlišný od dvou předchozích písní svým lyrickým obsahem, má poměrně málo variant, vlastně jen jednu v I. díle Hnaťukovy sbírky zaznamenanou pod č. 91⁶² a vzatou ze sbírky Onufrije Savčuka. Není doslovně shodná s textem Feďkovyčovým. U Savčuka není dvou refrénovitě se opakujících versů na začátku každé strofy jako u Feďkovyče, Hnaťukův zápis také neudrží ze strofickou formu. Je také rozdíl v použití některých slov, např. u Feďkovyče „скаги“ — u Hnaťuka „скатерги“, u Feďkovyče „блюда“ — u Hnaťuka „тарелї“, u Feďkovyče „як столиця“ — u Hnaťuka „як стояниця“, u Feďkovyče „вїси жубровї“ — u Hnaťuka „вїси жїброванї“; někde dochází jakoby k úmyslné

⁵⁰ Пис. I, 616.

⁵¹ I, 182—183.

⁵² Пієсни луду руського в Галициї I, 12.

⁵³ Pokucie I, 102—103.

⁵⁴ с. 38.

⁵⁵ Народныя пієсни III 2, 549.

⁵⁶ Народныя пієсни III 2, 549—553.

⁵⁷ Pokucie I, 137—138, č. 43 a 44.

⁵⁸ I, 38—43.

⁵⁹ I, 51.

⁶⁰ I, 77—78.

⁶¹ I, 78.

⁶² I, 157.

zaměně; u Fedkovyče „скати все ляннїі“ — u Hnatuka „скатерти все шовковіі“. Některé rozdíly jsou nápadné, např. u Fedkovyče „В тебе шуби соболевї, Горностаї королевї“ — u Hnatuka „У тебе шуби соболевї, А горностаї коралевї“, u Fedkovyče „А жупани як у пана, А контуши всі в кожусї“ — u Hnatuka „У тебе жупани як у пана, А контуші, як скочусї“, u Fedkovyče: „В тебе лани, як загаї, В тебе хліби, як Дунаї“ — u Hnatuka „У тебе лани, як загаї, У тебе хліби, як тихий Дунаї“. Tyto rozdíly vedou k podezření, že tu jde o text původně Fedkovyčův, pozměněný však i po straně metrické (ač nedůsledně), i po obsahové, ovšem jen v nepatrných jednotlivostech. Změny výše uvedené vznikly nepochybně neporozuměním Fedkovyčovu textu. Hranostaj totiž může být královský, ale ne korálový, podobně kontuš může být lemován kožíšinou, ale obrat „контуші, як скочусї“ nedává smyslu. Je také porušen smysl obrazu „хліби, як Дунаї“, tzn. obilí se vlní jako řeka — obraz plný dynamiky reprodukuje skutečnost; v Hnatukově verši „хліби, як тихий Дунаї“, tzn. obilí je klidné jak tichý Dunaj je obraz statický a neodpovídá skutečnosti. Jiné změny jsou provedeny také v takových případech, kde obyčejný posluchač mohl nerozumět, např. „скатерти“ místo „скати“; „шовкові скати“ místo „ляннїі скати“, slovo „ляннїі“ bylo nahrazeno buď pro nesrozumitelnost, protože běžnější je „льонний“, buď z důvodu obsahového: lněný ubrus je málo vzešený a málo přeruchový. Změna mohla vyplynout z lidového hyperbolismu. Podobně v obraze „пшениця як столія“ (tj. nohy od stolu) bylo zaměněno méně jasné slovo jiným přesnějším „стояниця“. Taktéž slovo „блюда“ bylo nahrazeno běžnějším v západoukrajinské Haliči a Bukovině slovem „тарелї“. Uvážíme-li toto vše, musíme dospět k závěru, že tato varianta je odvozena od textu Fedkovyčova. Nutno ještě poznamenat, že Hnatuk nezná jiné varianty kromě varianty Holovackého a také ve sbírkách Kolbergově, Pauliho a jiných ses ním nesetkáváme.

Rukopisná verze sbírky „Колядник“ měla být rozšířením a doplněním první sbírky, ale také pojetí bylo zcela jiné. Již sám název označoval širší a plnější záměr: „Колядник руського народа“. Fedkovyč si tu přiznal jen skromnou roli sběratele a upravovatele. „Колядник“ rozdělil na několik oddílů: 1. koledy starodávne, 2. koledy církevné, 3. koledy na polské pářevy, 4. koledy novoroční neboli „Наша Малакка Дністровар“, 5. koledy jordánské. V této sbírce tedy v podstatě šlo autorovi o zachycení všech obřadů a spojených s nimi písní celého vánočního období od Středního dne až do jordánského svátku. Tyto obřady chtěl zachytit proto, aby je vydobyl ze zapomenutí, rozšířil v celé oblasti ukrajinského lidu v monarchii, zdůraznil jejich národní význam a uvedl různé zvyky a obřady, které sklesly na hrubou farsu nebo dokonce na příležitost k opilství a různým nepřístojnostem, do mezi slušnosti. Tyto tendence narůstaly v básníkově dile postupně. Nejprve tu byla snaha lidopisně vlastenecká, jak ji vidíme ve sbírce „Поезїи“ z r. 1862, později moralistní a pedagogická, jež se projevila ve sbírce „Рускї церковнї и народнї коляды“, nakonec starožitnicko-vlastenecká. Tendence morálně výchovná uzrála v básníkovi v době, kdy se stal lidovými spisovatelem v Prosvitě, tendence starožitnicko-vlastenecká v době vyzrávání Dovbuše jako dramatického díla a vzniku sbírky „Дикї думи“, zejména prvních dvou básní této sbírky. Můžeme říci, že na prahu let sedmdesátých bylo pojetí básníkovy sbírky „Колядник“ vykristalizováno, i když sama sbírka nebyla hotova. Jejím zárodkem byly „Рускї церковнї и народнї коляды и шедрївки“ z r. 1873. Teprve po tomto datu začíná práce nad úpravou sbírky „Колядник“. Přesné datum konečné úpravy knihy nevíme, ale Fedkovyč se prý ještě r. 1884 zabýval — podle svědectví Tyminského⁴³⁾ — svou sbírkou „Колядник“. Snad právě tenkrát byla tato práce dokončena — dokončena v tom smyslu, že získala dnešní podobu. Dokončena totiž asi nebyla vůbec. Svědčí o tom mnoho volných listů v rukopisném sešitu a také přípravné texty nalezené Ivanem Frankem mimo hlavní rukopis, např. rukopisy Malanky a jiných koled.

Při pořádání nové sbírky koled a šedřivek měl Fedkovyč poněkud jiné zřetel než při pořádání první sbírky vydané Prosvitou. Šlo mu především o přesné zaznamenání obřadů a o všestrannější zachycení písňového materiálu. Proto napsal úvod „Наука для Пережи“, proto přidal ke každé písňové skupině úvodní „відомість“, proto také ztrojnásobil počet písní. Kniha neměla mít prakticky příručkový charakter, proto autor z ní vyloučil jak refrény, tak závěry koled. Zůstaly pouze písně jako hotové celky. K těm, které tvořily jádro tištěné sbírky, přidal autor další, ale i v původních provedl řadu drobnějších změn.

Nová sbírka měla obřady a písně vánočního období přesunout do doby předkřesťanské, ukázat jejich velkou starobylost a vzbudit k nim úctu a vážnost. Této autorově snaze odpovídá „Переднє слово“,⁴⁴⁾ které začíná poukazem na pohanské uctívání Slunce. Z různých

⁴³⁾ Маковой, Житєпись, 558. — Jde o dopis Tyminského ke Kopyskému z 25. XI. 1884.

⁴⁴⁾ Пис. I, 606.

ne dost jasně pochopených zmínek v knihách populárních i vědeckých dospívá autor k pře-
svědčení, že praotcové nazývali slunce „Lad“, že mu zasvětili některé svátky, z nichž svátek
ke konci prosince prý nazývali „Ko-ladu“. Z této roztočivé mytologie vyplývá neméně
roztočivná etymologie slova „koljada“. Vycházejí z běžných vánočních zvyků v Bukovině
(koláče, med, kuta z pšenice a máku, snop přistrojený v koutě světnice), přenáší celý svátek
do doby předkřesťanské, kdy žrecové boha Lada-slunce chodili dům od domu a zpívali
písni „Ko-Ladu“, přitom nosili obraz kozy. Je to roztočivně spojování představ zdánlivě
slovansko-pohanských s astronomickými představami středomořského okruhu, neboť obraz
kozy, jak to tvrdí poznámka Fedkovyčova rukopisu, se prý nosí proto, že slunce vstupuje
ve znamení kozoroha. Autor ovšem poukazuje na dávné zvyky dosahující toho, že současní
koledníci jsou nástupci a pokračovatelé „žreců boha Lada“. Tím vším se mu podařilo koledy
obklopit nimbem vážnosti a starobylosti. O křesťanství a jeho podílu v obřadech a písni-
ch se zmiňuje jen mimochodem a staví se tak zcela na půdu teorie předkřesťanského původu
koled. Tato okolnost je jen potud závažná, že umožňuje autorovi vyvodit výsledky pro cho-
vání koledníků. Jejich nenáležité chování by prý znevažovalo svatou památku praotců.
O znevažování křesťanských svátků se vůbec nemluví. I tato okolnost je pro Fedkovyč
příznačná.

„Передне слово“ rukopisné sbírky zasluhuje pozornost ještě z jiné stránky. Jeho tvrzení
o slunečním kultu u praotců a jeho zmínka o „dávných Egyptěancích“ je pro nás svědectvím,
že sbírka byla chystána v době, kdy se autor těmito motivy zabýval. O slunečním
kultu a o Egyptě mluví Fedkovyč ve svém dramatu o Dovbušovi. Hlouběji se touto otázkou
zabýval, když chystal druhou redakci dramatu, zejména předmluvy k ní. Je tedy pravdě-
podobné, že svou sbírku koled začal pořádat kolem r. 1876. Celý styl předmluvy ke koledám
je spřízněn se stylem předmluvy k druhé redakci dramatu o Dovbušovi.

Ještě jinému básníkovi tvrzení je potřeba v předmluvě věnovat pozornost: tvrzení, že
do své knížky vybral nejpěknější koledy. Koled a štedrivek, jak víme, existovalo velké
množství. Básníkův výběr může být důležitým svědectvím pro jeho estetické cítění a pro
jeho estetické hodnocení lidové poezie. O věci bude řeč při jednotlivých koledách. Zde je
nutno podotknout, že jisté požadavky estetického rázu vytkl autor již v poučení pro ve-
douceho obřadu („Наука для Пережи“). Méně závažné je, že žádá, aby hudebníci byli
slušně oblečení, „бо нема нічого гіднішого, як шанталави, дундрави колядники“⁶⁵⁾ ač
i tento požadavek je charakteristický. Koledníci prý představují ty rytíře, kteří za staro-
dávná sloužili božstvu a chránili jeho „kontyny“ (tj. chrámy). Důležitější je tvrzení, že
koleda nesmí být příliš dlouhá, proto se nesmí zbytečně prodlužovat více, než jak je sepsána.
Stejně prý jsou již některé koledy příliš dlouhé. „А краса не стоїть у тим, чи коляда довга,
але чи она ладна“⁶⁶⁾ dodává autor. Za nepěknou považuje nudnou, zdlouhavou. V těchto
tvrzeních máme klíč k pochopení básnickových úprav lidové poezie.

Poučení pro vedouceho obřadu je zajímavé i po stránce společenské. Z řádků poučení
proniká Fedkovyčův demokratismus. Autor poučuje koledníky, aby si počínali přístojně
a zejména nespěchali. Spěch, koledování „так як за напасть“ je urážkou, zejména pro
méně zámožného hospodáře. Protože koleda bývá jen jednou ročně, koledníci nesmějí
pohrdat ani nejubožejším. Neboť často se stává, že chudý člověk lépe koledu přijímá než
mnohý boháč.⁶⁷⁾

K sebevědomí a důstojnosti nebádá poučení venkovské koledníky v situacích, kde
dochází k setkání s lidmi jiné společenské třídy: v domě kněze a pána. Koledníci se tam
nemají ostýchat a trpět rozpaky, aby se nestali terčem posměchu. I z toho vyplývá Fedko-
vyčova svobodomyšlnost, jeho uvědomělá lidovost. „Коляди єст дуже велична і свята
пам'ятка“⁶⁸⁾ lid je nositelem této tradice, proto mu přísluší úcta a vážnost.

Uspořádání rukopisné sbírky se liší značně od sbírky vydané Prosvitou, protože tato
začíná písněmi náboženskými, zatím co rukopisná klade na první místo tzv. „коляди під
вікном“, tj. vlastní lidové koledy světského obsahu. Tím se básník snažil zdůraznit ještě to,
co jasně naznačil v úvodním slově a v poučení pro vedouceho obřadu: národopisný cha-
rakter své sbírky, v níž prvek náboženský není základním činitelem, nýbrž jen pouhou
vedlejší složkou celku jiného, světského.

Koledy, které Fedkovyč vybral do své sbírky, zachovávají postup podle společenského
řádu. Nejprve tu najdeme koledy pro kněze, pak pro pána, paní a slečnu, potom následují

⁶⁵⁾ Пис. I, 607.

⁶⁶⁾ Пис. I, 608.

⁶⁷⁾ Пис. I, 607.

⁶⁸⁾ Пис. I, 608.

koledy pro hospodáře, hospodyni, vdovu, pro novomanžely, dítě, jinocha a dívku, na konci řady je pak žertovná koleda. Feďkovyč udržuje tímto pořadím venkovskou tradici. Ač svou knihu psal jako dílo především národopisné, nikterak neměl v úmyslu zbavovat je zcela praktického poslání. Jeho „Колядник“ nebyl prací učenou, jako např. sbírky Pauliho nebo Holovackého. Feďkovyč naopak chtěl, aby jeho knihu četli ti, jimž byla určena: venkovští mladí koledníci, aby pomocí této knihy udržovali a chránili staré tradice a aby zpívali tradiční písně, které se pomalu ztrácely z oběhu. Proto také autor zachovával vesnické tradice, úctu ke knězi a k pánu, dával přední místo hospodáři, stavěl jinocha před dívkou. Tradiční řád, který na první pohled vládí v jeho knize, neznamená nikterak, že se Feďkovyč ztotožňuje s konzervativním pojetím života. Již jeho úvodní slova, jak bylo výše poznamenáno, ukazují ho jako člověka s jistým potenciálem sociální pokrokovosti. A také v ohledu uměleckém není z těch, kdož zbožňují a považují za kánon každé dílo ústní slovesnosti. K výtvorům lidové poezie se Feďkovyč staví kriticky a neváhá je přizpůsobovat svému vkusu. Do své sbírky vybírá jen to, co se mu líbí, tj. co odpovídá jeho estetickým měřítkům. A ani vybrané výtvořiny nenechává bez svého osobního zásahu: upravuje je, zkracuje, zaměňuje některé obraty a některá slova jinými, podle svého názoru vhodnějšími.

Je otázka, jsou-li tyto úpravy na místě. Bývá zvykem, že sběratelé lidové ústní slovesnosti ponechávají díla jimi zapsaná v takové podobě, v jaké vyšla z úst lidového zpěváka nebo vypravěče. Feďkovyč o tomto usu dobře věděl, ale nedbal ho záměrně. Příznačná je v této souvislosti jeho korespondence s Hnatem Rožanským r. 1866. Tenkrát totiž Rožanský poslal Feďkovyčovi sbírku Zegoty Pauliho. Tato zásilka Feďkovyče neuspokojila. Nevíme, co napsal Rožanskému, protože se dopis nezachoval, ale z odpovědi Rožanského můžeme vyrozumět, že se Feďkovyč cítil uražen touto zásilkou.⁶⁹⁾ A nespokojenost mohla vyplývat z toho, že chápal poslání sbírky jako pokyn, jak má sbírat lidovou poezii. Aby této domněnce ulomil hrot, napsal Rožanský: „Житогі Паулі тому псалав'ям Вам, абісте нам ласкавае слово сказали, як належаць пісні абіраті і як шчо робітні?..."⁷⁰⁾ O sběratelských zásadách národopisců dověděl se Feďkovyč také od Holovackého, který žádal: „Пісні прому писати точно, так як народ голосить без найменшої перемінї."⁷¹⁾ Sám se však těmito zásadami neřídil. Toto jeho počinání nelze však ani kritizovat, ani odsuzovat. Feďkovyč nesbíral lidové písně jako statické dokumentární materiály jako národopisci a folkloristé. Pro něho lidová píseň byla materiálem dynamickým, který neměl zapadnout do archívu nebo být uzavřen v neměnné podobě do učené knihy. Básník sbíral lidové písně proto, aby je rozšířoval dále mezi lid, a to v ušlechtlejší, esteticky dokonalejší podobě. Počínal si jako lidový tvůrce, který získané dílo přizpůsobuje okamžité potřebě, požadavkům chvíle, ale v podstatě je nenarušuje, změny provádí jen ve věcech podružných. Tak si počínal také ve své sbírce „Колядник“ jak co do uspořádání, tak pokud jde o znění jednotlivých koled.

K prvním dvěma písním věnovaným knězi⁷²⁾ nelze ve známých sbírkách lidových písní najít blízké varianty. To platí zejména o sbírkách Holovackého a Hnatukové, v nichž se sice písně pro kněze vyskytují, ale není písní blízkých našim dvěma koledám. Začátky, s motivem svěcení vody na Jordáně svatými převzal básník asi z písní tzv. jordánských. Ve zprávě ke „koledám pod oknem“ uvádí autor několik začátků koled, ale hned podotýká, že se tyto začátky nehodí ke koledám věnovaným knězi a dvoru. Vybírá tedy pro své koledy vhodný klidný a vážný začátek. Další motivy: nebeských klíčů, zlaté koruny, andělova a Kristova doprovodu jsou ovšem běžné v jiných koledách, ač ne v koledách určených pro kněze. Naproti tomu samočinné otvírání bohoslužebných knih a rozsvěcování světel stejně jako asistenci svatých a Bohorodičky nalzáme v jedné koledě adresované knězi ve sbírce Hnatukové.⁷³⁾ rovněž v koledách pro hospodáře v téže sbírce, např. v č. 108A/I.⁷⁴⁾ Zdá se, že Feďkovyčovy koledy, zvláště druhá, jsou výtvořem samého básníka, který z řady prvků vzatých z jiných koled vytvořil nové celky podle svých představ. Svědčí o tom vážný tón i slovní výběr, uhlazenost vyjádření i nepečinnost koledy, zejména druhé, která je vlastně zredukována jen na přání. Ač v těchto koledách převažují momenty náboženské, je charakteristické pro Feďkovyče, že i v nich nalzáme jeho pohanské pojetí vánočních koled: i kněze zdraví „З святым Ладом“.

⁶⁹⁾ Пис. IV, 135.

⁷⁰⁾ Пис. IV, 135.

⁷¹⁾ Пис. IV, 121.

⁷²⁾ Пис. I, 611.

⁷³⁾ I, 218.

⁷⁴⁾ I, 198.

Je dost pravděpodobné, že také koleda pánovi⁷⁵⁾ je do značné míry vlastním výmyslem Feďkovyčovým, ač úvodní verše, plně pohádkové naivnosti a poetického půvabu, jsou vzaty z některé lidové koledy nebo jiné písně. Druhá část je montáží lidových obrátů a představ seřazených samým básníkem. Svědčí o tom anaforický začátek sedmi pochvalných veršů, který se zřídka v lidových písních v takovém rozsahu vyskytuje. Ani tato koleda nemá fabuli a omezuje se na litanií pochvalu. Můžeme proto předpokládat značnou iniciativu básníkovu.

Nelze ji popřít ani ve výběru koledy pro mladého pána (панячыви).⁷⁶⁾ Je-li to lidová píseň původní, patří k nejkrásnějším koledám. Paralely ve známých sbírkách nejsou, jsou však stejné obrazy, např. obraz sedícího a do dálky se dívajícího sokola. Tento obraz je úvodem naší koledy. Stejný obraz nalézáme v 6. čísle koled Kolbergovy sbírky.⁷⁷⁾ Paralelní představy kuny a dívky jsou ve sborníku Hnaťukově v čís. 177/II.⁷⁸⁾ Jinak ani v této koledě není fabule.

Bezpečně také můžeme tvrdit, že koledy pro paní a slečnu jsou vytvořeny do značné míry, ne-li úplně samotným básníkem. Obě jsou bez fabule. Koleda pro slečnu je výraznější, protože je v ní více představ společných všem koledám a více ustálených obrátů než v koledě pro paní.

Koled pro hospodáře vřadil Feďkovyč do své rukopisné sbírky celkem pět. Dvě z nich byly otištěny ve sbírce „Рускя церковнйя и народнйя коляди“, ostatní jsou nové. Ke všem najdem paralely ve sbírkách lidových písní, často ne jednu, ale několik. Všechny mají epické jádro. První z nich (ve Frankově vydání VII.)⁷⁹⁾ vypravující o orbě Pána Boha, jemuž sv. Mikuláš pohání voly a Panna Marie nosí jídlo na pole, má několik paralel ve sbírce Holovackého. V jedné z nich⁸⁰⁾ zlatým pluhem ore sám Pánbůh, pohání sv. Petr a Matka Boží nosí osev. Jinými motivy i stylem je tato koleda nejbližší písní. V jiné koledě ve sbírce Holovackého⁸¹⁾ velmi blízké obsahem i formou, ore sv. Petr a Pánbůh pohání, jinak se obě koledy, Feďkovyčova a Holovackého, shodují po obsahové stránce. V další písní Holovackého⁸²⁾ za pluhem chodí Pánbůh a pohánějí svatí Petr a Pavel, Matka Boží pak vyšla sít žito a pšenici. Podobnou tematiku obsahuje také blízká paralela Feďkovyčovy písně ve sbírce Hnaťukově.⁸³⁾ Vzdálenější paralelu najdeme také ve sbírce Kolbergově.⁸⁴⁾

Standartní zakončení všech Feďkovyčových koled je od původu lidové a básník lidové znění zakončení neporušil. Je takřka doslovně shodné se všemi zakončeními v lidových koledách, známých ze sbírek lidových písní.

Druhá koleda (ve vydání Frankově VIII.)⁸⁵⁾ má mnoho paralel ve všech známých lidových sbírkách. Obsahem této písně je, jak hospodář hostí ve svém domě slunce, měsíc a májový dešť. Každý z hostů vypravuje o svém působení a jeho následcích pro lidi. Základním motivem tří hostů u hospodáře shoduje se Feďkovyčova píseň s pěti koledami ve sbírce Holovackého⁸⁶⁾ a osmi koledami ve sbírce Hnaťukově.⁸⁷⁾ Ve všech se stejně jako v písní Feďkovyčově chlubí slunce, měsíc a dešťik svou mocí. Poněkud větší rozdíl je pouze v jedné koledě Holovackého⁸⁸⁾ a v jedné Hnaťukově,⁸⁹⁾ kde místo deště vystupuje Pánbůh. V jiných dvou koledách Hnaťukových třetím hostem (místo deště) je hvězda.⁹⁰⁾ Jinak rozdíly jsou v nepatrných maličkostech, např. v jedné na konci stolu (stále místo hospodářovo — jde o ustálenou představu, spjatou se zvykovým ceremoniálem) sedí místo hospodáře sv. Mikuláš. Také v sebechvále jednotlivých nebeských hostů jsou nepatrné rozdíly a přirozeně i v jazyku, neboť jednotlivé koledy byly zapsány v různých jazykových oblastech.

⁷⁵⁾ Пис. I, 612.

⁷⁶⁾ Пис. I, 612.

⁷⁷⁾ Рокucie I, 99—100.

⁷⁸⁾ II, 28.

⁷⁹⁾ Пис. I, 614.

⁸⁰⁾ Народныя пѣсни II, 8.

⁸¹⁾ Народныя пѣсни II, 164.

⁸²⁾ Народныя пѣсни III 2, 16.

⁸³⁾ Коляди і щедрівки I, 130.

⁸⁴⁾ Рокucie I, 98—99.

⁸⁵⁾ Пис. I, 614.

⁸⁶⁾ Народныя пѣсни II, 8 (ч.12); 10—11 (ч. 14); 19 (ч. 26); 19—20 (ч. 27): III 2, 3 (ч. 1).

⁸⁷⁾ Коляди і щедрівки I, 172—182, ч. 102 Б, В, Г, Ж, I, К, Л, М.

⁸⁸⁾ Народныя пѣсни III 2, 3—4.

⁸⁹⁾ Коляди і щедрівки I, 172, ч. 102А.

⁹⁰⁾ Коляди і щедрівки I, 176, ч. 102 Д; 178, ч. 102 З.

Ve třetí rukopisné koledě pro hospodáře (ve vydání Frankové IX.)⁹¹⁾ je tématem růst jeho bohatství. Pánbůh chodí po jeho hospodářských staveních a měří mu bohatství: peníze, voly, ovce. Podobné koledy nalézáme ve sbírce Holovackého, ale ty se liší od Fedkovyčovy koledy svou rozvleklostí. Fedkovyč zachovává slovanskou trojitost ve vypočítávání bohatství, kdežto lidová koleda je značně důkladnější. Obsahově paralelních koled je ve sbírce Holovackého celkem pět,⁹²⁾ z nich jen jediná svou stručností je blízká koledě Fedkovyčově.

Ostatní dvě koledy, které vešly do rukopisné sbírky, autor proti tištěné verzi pozměnil jen málo. V první (u Franka X.) přepracoval dva verše bez změny myšlenky, v druhé (u Franka XI.) vynesl deset veršů. Toto zestručnění celkem smysl nenarušilo, autor jím odstranil jen retardující zázračné prvky. Drobnější úpravy jsou rázu stylistického.

Také jediná koleda pro hospodyni byla otištěna ve sbírce „Рускія церковныя и народныя коляды“. Byla připomenuta výše. Básník vynesl v rukopisné verzi dva verše o zázracích.

Nově do svého rukopisu zařadil Fedkovyč koledu pro vdovu (u Franka č. XIII.)⁹³⁾ Základním motivem této koledy je nálezkříže, ztraceného světci na jordánském svěcení vody. Fedkovyčova koleda je symbolická: snášením „kříže“ dosahuje člověk království nebeského. V lidové poezii jsou paralely k této písni, ač ne příliš četné. Nejbližší z nich je ve sbírce Holovackého,⁹⁴⁾ ale podle záhlaví není pro vdovu, nýbrž pro hospodyni. Fedkovyč ve své koledě odstranil dotazy nálezkyně na odměnu, svatí sami ji chválí a odměňují.

V lidových sbírkách nenalézáme přímou paralelu ke koledě pro novomanžely (ve vydání Frankové č. XIV.)⁹⁵⁾, avšak jednotlivé části mají paralely v jiných koledách. Tak verše popisující, jak nevěsta přijde za ženichem, shodují se do jisté míry s koledou 312A/II ze sbírky Hnatukovy,⁹⁶⁾ která je určena dívce. Také jiné motivy lze doložit z jiných koled, např. motiv obsažený v dvojverší:

Вибераюся в місто по дівку,
В місто по дівку, ще й по вермінку.

O Arménkách jako o zvlášť ceněných nevěstách vypravuje jedna koleda ze sbírky Holovackého.⁹⁷⁾ Vcelku se zdá tato koleda hodně originální, snad ji zmontoval sám Fedkovyč.

Koleda pro dítě (u Franka č. XV.)⁹⁸⁾ má svůj protějšek ve sbírce Holovackého.⁹⁹⁾ Jádro koledy — dětské hry — zní v obou takřka doslovně. Ale Fedkovyčův úvod je značně stručnější a také věcně se odlišuje od verze Holovackého, zato závěr je u Fedkovyče bohatší. Píseň je nepochoybnou lidovou prací, i když nechybějí ani básníkovy zásahy.

Jinochovi stejně jako hospodáři je věnováno v rukopisné sbírce šest koled. O jedné z nich, uveřejněné v tištěné sbírce, byla řeč již výše (ve Frankové vydání je to koleda č. XIX.)¹⁰⁰⁾ Rukopisná verze je proti tištěné zestručněna o dva verše. Tyto dva verše Fedkovyč vyloučil, protože opakovaly myšlenku jednou již vyjádřenou. Vyměnil také koncových pět veršů za nový závěr o stejném počtu veršů. Náboženský ráz závěru zůstal nedotčen, ale autor zaměnil osoby: místo Kristovy matky dal sv. Mikuláše a také odstranil některá slova, jimž se vůbec vyhýbal, např. sloveso „благас“ nahradil slovesem „просить“.

Ke všem ostatním koledám pro jinocha máme četné varianty v různých sbírkách lidových písní. První z koled pro jinocha (ve vydání Frankové č. XVI.)¹⁰¹⁾ vypravuje o mladíku z Chotince, před nímž se chvějí města a jež matka poznává podle bílé košile. Tato koleda má paralelu ve sbírce Holovackého, kde se podobných koled vyskytuje více; ale dvě z nich nejen obsahem, představami, strukturou, ale i přímým pojmenováním místa Chotina těsně se přimykají k Fedkovyčově koledě. Jedna z nich,¹⁰²⁾ delší a původem z huculského Kosmače, snad byla přímo základem Fedkovyčovy verze, protože se shodují obě i v podrobnostech.

⁹¹⁾ Пис. I, 615—616.

⁹²⁾ Народныя пѣсни II, 23 (ч. 3); 14 (ч. 20); 15 (ч. 21); III 2, 12 (ч. 16); 111 (ч. 3).

⁹³⁾ Пис. I, 618—619.

⁹⁴⁾ Народныя пѣсни II, 49.

⁹⁵⁾ Пис. I, 619.

⁹⁶⁾ Коляди і шедрівки II, 265.

⁹⁷⁾ Народныя пѣсни II, 62.

⁹⁸⁾ Пис. I, 620.

⁹⁹⁾ Народныя пѣсни III 2, 118.

¹⁰⁰⁾ Пис. I, 623—624.

¹⁰¹⁾ Пис. I, 620—621.

¹⁰²⁾ Народныя пѣсни III 2, 116.

Druhá¹⁰³) je kratší a zdá se, že nebyla zapsána v úplnosti, neboť jí chybí charakteristické zakončení se srovnáními z ptačí říše, které nalézáme v delší verzi a v koledě Fed'kovyčově.

Druhá koleda pro jinocha (u Franka XVII.)¹⁰⁴) je založena na nějaké historické reminiscenci, týkající se války s Tureckem. V úvodu se mluví o tažení na Bender. Žádná však ze známých variant toto město nejmenuje, ač variant k této koledě je značný počet. Ve sbírce Holovackého je jich šest.¹⁰⁵) Jejich jádrem je vojenské tažení a obležení města, jehož obyvatelé se chtějí od obležení uvolnit darem, který jinoch zpravidla dvakrát odmítá, po třetí dar přijímá a od obležení pouští. Dary jsou: koník se stříbrným sedlem, mísa dukátů a dívka („кречная панна“). Ve sbírce Hnatukově je variant osmnáct,¹⁰⁶) všechny jsou více méně shodné s variantami Holovackého a s koledou Fed'kovyčovou. Ta se od svých variant liší tím, že zanedbává trojitost v darech. V koledě Fed'kovyčově obležení nabízí jinochovi jen konika ve stříbrném postroji a dívku v kočáře. Mísa peněz odpadla. Zdá se, že nikoliv náhodou. Pro Fed'kovyčova hrdinu již sama taková nabídka je urážkou, proto ji vynechává, ač v lidových koledách takřka ve všech případech je zachována.

Fed'kovyč zato uplatnil jiný motiv, který se v lidových koledách méně výrazně vyznačuje a vyskytuje se jen v některých. Je to matčino poučení, aby se syn nevystavoval nebezpečí v prvních řadách vojska. Neposlušnost synova v tomto směru připoutává pozornost samého krále. Tato část koledy se shoduje s dvěma koledami v Holovackého sbírce, které se zakončují pozorností královou a neobsahují další děj o obležení města a pokusy měšťanů vykoupit se.¹⁰⁷) Nelze však říci, že Fed'kovyč zkompiloval dvě různé koledy, neboť oba tyto motivy nalézáme také v jiné koledě sbírky Holovackého.¹⁰⁸) Fed'kovyčova koleda vyniká stručností, ale je jí na újmu porušení lidové slovanské trojitosti.

Další koleda pro jinocha (ve Frankově vydání XVIII.)¹⁰⁹) nemá paralely ve známých sbírkách. Podle všeho jde o Fed'kovyčovu kompilaci dvou různých koled. Úvodní část s motivy větru a vysychání Dunaje, bílého jelena s talířem v paroží, v němž je zlatý stolek, na kterém sedí jinoch hrající na housle a zpívající, má paralelu v jedné z koled ve sbírce Holovackého.¹¹⁰) Ten přejal tuto koledu z „Rusalky Dněstrové.“ Ale druhá část s promluvou jinochova otce je zcela odlišná v obou koledách. Holovackého koleda mluví o nájezdu Turků a Tatarů na Pidhirje, které jinoch od nájezdníků zachraňuje. Fed'kovyčova koleda není historická. Otec sděluje synovi, že mu poslové přinesli dary: první posel od dívky mu donesl „rantuchovou“ košili, druhý od císaře z Vidně konička v stříbrném postroji a třetí dar od Pánaboha, určený osud. K této části paralel není, snad je to autorův vlastní záznam koledy nezachycené jinak sběrateli, snad básníkovy vlastní kreace, podložená osobním osudem, jak na to ukazuje dar císařův.

Další koleda (u Franka XX.)¹¹¹) se zemědělskou tematikou bez děje je kromě začátku a konce takřka doslova shodná s jednou koledou sbírky Holovackého.¹¹²) Rozdíly jsou většinou jen rázu stylistického a ukazují, jakým způsobem Fed'kovyč zasahoval do lidového textu. Např.:

Holovackuj: Завеземь ёго края Дуная
Тамъ скидаемь стогъ, як на небѣ звѣздъ,
Завершимь ёго сивымь соколомъ.¹¹³)

Fed'kovyč: Завеземо їх краєм Дунаєм,
Складемо стіжки як земля в ширшки,
Як земля в ширшки, як небо в вишки,
Завершимо їх сивим соколомъ.¹¹⁴)

Zásah není hluboký, ale verš je méně rudimentární, uhlazenější a plynulejší.

¹⁰³) Народныя пѣсни II, 18.

¹⁰⁴) Пис. I, 621—622.

¹⁰⁵) Народныя пѣсни III 2, 45 (ч. 17, 18); 46—48 (20); 50—51 (ч. 24); 114—115 (ч. 1) 115 (ч. 2).

¹⁰⁶) Коляди і щедрівки II, 41—58, ч. 185 А—Т.

¹⁰⁷) Народныя пѣсни III 2, 45 (ч. 17, 18).

¹⁰⁸) Народныя пѣсни III 2, 46—48.

¹⁰⁹) Пис. I, 622.

¹¹⁰) Народныя пѣсни III 2, 130.

¹¹¹) Пис. I, 625.

¹¹²) Народныя пѣсни III 2, 117.

¹¹³) Народныя пѣсни III 2, 117.

¹¹⁴) Пис. I, 624.

Poslední koleda pro jinocha (ve Frankově vydání XXI.),¹¹⁵⁾ začínající epicky o tom, jak jinoch chce zastřílet dva holuby, urývá najednou epickou niť a končí vypočítáváním darů nebes. Vzdálenou obdobu zejména k motivu honu na holuby nalézáme v jedné z koled sbírky Holovackého,¹¹⁶⁾ ale v této koledě není pěkný začáteční vers; v druhé části této koledy se ozývají nářky nad zkaženým světem, které u Feďkovyčce nenajdeme. Holubi u Feďkovyčce se ohlašují střelci jako boží poslové, kteří jinochovi přinášejí požeňání, v koledě Holovackého jako andělé, kteří pronášejí kritiku nového světa a srovnávají jej se starým.

Koled pro dívku zařadil Feďkovyč do svého rukopisu pět, z nichž dvě byly publikovány ve sborníku vydaném Prosvitou. Tři byly sem pojaty nově. V tištěných kromě zcela nepatrných drobností žádné změny nebyly prováděny a obě koledy jsou v rukopise v podobě, jak o ní bylo mluveno výše.

První ze tří ostatních (u Franka č. XXII.)¹¹⁷⁾ je populární, velmi rozšířená píseň o dívce, sbírající paví prska a pletoucí z nich věnec. Tři bujni větrové věnec strhnou a zanesou na řeku. Dívka prosi tři rybáře, aby jí věnec chytili. Za odměnu prvnímú dá věnec z pavích per, druhému stříbrný prsten a třetímu samu sebe. Analogickou píseň nalézáme u Holovackého.¹¹⁸⁾ Obsahem i kompozicí se plně shoduje s písní Feďkovyčovou. Rozdíly jsou pouze v jednotlivostech. U Feďkovyčce dívka jde do kostela, u Holovackého pro vodu. Řeka u Feďkovyčce se jmenuje Donec, u Holovackého Dunajec. Rozdíl je i v odměnách rybářům. U Holovackého první dostane hedvábný šátek, druhý zlatý prsten. V této verzi chybí rozmluva dívky s matkou, jež je v písní Feďkovyčově. U Holovackého jsou ještě další dvě varianty, velmi blízké písní Feďkovyčově. Obě jsou shodné kromě některých podrobností s předchozí variantou. V první¹¹⁹⁾ z nich nalézáme rozmluvu dívčinu s matkou jako u Feďkovyčce; řeka se v ní jmenuje Dunaj. Druhá,¹²⁰⁾ stylisticky hutná a stručná, se odchyluje v některých podrobnostech, např. odměna rybáři není prstýnek, nýbrž stříbrná jehlice.

Rada variant je ve sbírce Hnatukové.¹²¹⁾ Některé z nich neobsahují všechny, zejména závěrečné motivy, jinak se shodují s variantami Holovackého a s písní Feďkovyčovou. Také u Kolberga¹²²⁾ je varianta vcelku shodná s verzí Feďkovyčovou a verzemi Holovackého a Hnatukovými. Nejstarší zápis naší písně je ve sbírce Z. Pauliho,¹²³⁾ obsahově se shoduje s verzí Feďkovyčovou, ač ovšem ne ve všech podrobnostech. Píseň byla publikována také v almanachu „Русалка Дністровая“ (odtamtu ji převzal do své sbírky Holovacký). Jak je vidět, volil Feďkovyč do svého výběru jednu z nejrozšířenějších a nejpůvodnějších koled a volba se nedála bez vlivu sbírek lidových písní, ač píseň sama jistě byla rozšířena v oblasti, kde básník žil a působil.

Druhá koleda této řady (ve Frankově vydání č. XXIII.)¹²⁴⁾ je obzvlášť zajímavá svou strukturou. Vyskytuje se v ní totiž obraz z koledy pro jinocha (podle Franka XVIII.) o vysýchajícím Dunaji, bílém jelenu atd. Jádrem je tu vyšívání dívky a příchod tří „starostů“, jejich rozestavení (za sady, za vraty, pode zdí) a dívčino váhání, čím prostřednictvím jim má poslat dary. Nakonec se rozhoduje, že se nebude stydět a odevzdá je sama. Paralela k první části je u Holovackého¹²⁵⁾ v koledě pro jinocha, převzaté z „Rusalky Dněstrové,“ jak o tom byla řeč výše. Paralela k druhé části, tj. k vyšívání, najde se opět ve sbírce Holovackého,¹²⁶⁾ kde je ovšem začátek zcela jiný a kde se také nemluví o „starostech.“ Dívka tu chystá dary švagrovi, tchánovi a milému. Váhá jako ve verzi Feďkovyčově, zda poslat dary prostřednictvím sousedky, nebo matky, nakonec se rozhodne je odevzdat sama. Paralelu k epizodě se starosty najdeme tamtéž,¹²⁷⁾ ale koleda se liší od Feďkovyčovy koledy svým začátkem, je tu jen část věnovaná starostům a závěrečná epizoda o rozhodnutí dívky, kdo má dary odevzdat. Podle vši pravděpodobnosti koleda, k níž nenalézáme celkovou paralelu, je kompilačním dílem samého básníka.

¹¹⁵⁾ Пис. I, 624—625.

¹¹⁶⁾ Народныя пѣсни III 2, 59—60.

¹¹⁷⁾ Пис. I, 625—626.

¹¹⁸⁾ Народныя пѣсни II, 85—86.

¹¹⁹⁾ Народныя пѣсни III 2, 94.

¹²⁰⁾ Народныя пѣсни III 2, 124.

¹²¹⁾ Коляди і щедрінки II, 167—173, ч. 257.

¹²²⁾ Pokucie I, 110—111.

¹²³⁾ Піесні луду рускіе I, 3.

¹²⁴⁾ Пис. I, 626—627.

¹²⁵⁾ Народныя пѣсни III 2, 130.

¹²⁶⁾ Народныя пѣсни III 2, 68.

¹²⁷⁾ Народныя пѣсни III 2, 71.

Poslední z koled dívce (u Franka XXIV.),¹²⁸⁾ vypravující o tom, jak dívka očkává milého, a o přípravách k jeho uvítání, má takřka doslovnou paralelu ve sbírce Holovackého.¹²⁹⁾ Rozdíly jsou nepatrné: ve verzi Holovackého chybí některé verše začátku a konce písně ve srovnání s koledou Feďkovyčovou; také pořadí některých veršů v obou koledách je různé, ač verše jsou shodné nebo přímo totožné. Obsahově jsou však obě koledy zcela totožné. Velmi blízké po stránce obsahové jsou i jiné varianty této koledy jak u Holovackého,¹³⁰⁾ tak ve sbírce Hnaťukové, kde jsou takové varianty tři,¹³¹⁾ z nichž první č. 292A/II je verzi Feďkovyčové nejbližší. Výběr této koledy byl rovněž asi podmíněn její rozšířeností a popularitou, o níž svědčí značný počet variant.

Poslední z koled zpívaných „pod okny“ je žertovná (ve vydání Frankové XXVII.)¹³²⁾ o souboji klobáasy a jitřnice, v němž klobáasa podlehne a „slušný jinoch“ kocour Macek ji sni. K této koledě nelze ve známých sbírkách najít paralelu. Je pravděpodobně Feďkovyčovým vlastním výtvozem, jistě ne bez použití motivů žertovných lidových písní.

Těsně s poslední žertovnou koledou souvisí veselá koleda, kterou Feďkovyč nazývá „Пляшованець“ (v sebraných spisech na s. 633—635). Tato koleda má své místo v obřadech. Zpívá se ve světnici a je doprovodem tance. Je to vlastně žertovná a veselá část obřadu. Feďkovyč se ohrážíje proti tomu, aby vyznívala rozpustile. Koleda, kterou autor uvádí ve své sbírce pod názvem „Пляшованець“, má všechny známky lidové žertovné písně, ač přímé paralely ze známých sbírek nelze přivést. Její kompoziční osnova je podobná známé lidové písničce o osudech kozlíka, známé také u nás (Kdepak jsi býval, kozle, kozlíčku) a zpívané také v Polsku (Gdzies ty był, czarny baranie). Ukrajinská koleda Feďkovyčova začíná podobně: „Гой де ж ти бував, ти кущий пане?“

Další verše plně odpovídají koledě, k níž za každým řádkem jsou přidány refrény „ти кущий пане“ a „ти дурний клане“. Koleda chválí dům, hospodáře, jeho rodinu a zejména dceru, která se bude vdávat, a popisuje svatbu. Žertovná část tvoří poslední třetinu koledy a jejím předmětem je nestřídmost v jídle. Ze známých sbírek jsou naši žertovné koledě nejbližší dvě čísla v Hnaťukové sbírce: v oddíle „XII“ č. 31/II a 32/II.¹³³⁾

Vedle „koled pod oknem“ zařadil Feďkovyč do své rukopisné sbírky také „коляди за столом“. Tyto „koledy u stolu“ se zpívaly, když koledníci byli hospodářem pozváni k pohostění. Feďkovyč zařadil do své sbírky čtyři takové koledy. Jedna (ve Frankové vydání II O дай боже! (Б))¹³⁴⁾ byla předmětem pečlivého přepracování. Franko našel zápis této koledy mimo rukopisný sborník. Tento první zápis, pořízený Feďkovyčem, uveřejnil pod názvem I. O дай боже (А).¹³⁵⁾ Podle odhadu Franka, jenž měl v rukou rukopis, vznikla první verze této koledy ještě v šedesátých letech. Později ji přepracoval na způsob lirnycké písně a tuto přepracovanou verzi zařadil do rukopisného sborníku. Franko neříká, kdy vzniklo toto přepracování. Lirnycké písně psal Feďkovyč již od začátku sedmdesátých let. Jeho lirnycká poezie této doby je však nasycena elementy morálně výchovnými. Tyto elementy jsou méně vtíravé v lirnycké poezii psané v druhé půli let sedmdesátých, v letech 1876 a 1878. Z této doby pochází asi také lirnycká verze koledy „O дай боже! (Б)“.

Obsahem této koledy jsou události kolem narození Kristova, jak je vypravuje evangelium, ovšem s určitými lidovými naivnostmi a pokusy o zdomácnění vznešené evangelijní látky v ukrajinské vesnici. Je těžko říci, bylo-li zařazení této koledy básníkovým ústupkem ve prospěch budoucí publikace sbírky, nebo našel-li autor v ní prvky, které ho upoutaly po stránce myšlenkové nebo estetické. Okolnost, že zařadil do své sbírky až druhou verzi, ukazuje spíše na to, že básník chtěl postavit proti řadě koled světského obsahu také koledy legendárního rázu.

Srovnání verze A a B ukazuje, že Feďkovyč měnil koledu nejen po stránce formální, nejen přizpůsoboval rozměr lirnycké písní, ale odstraňoval prvky, které se přičily jeho demokratickému citění. Tak verše koledy verze A:

Гой роди сиңце волам рогатим,
Воли рогати газдам багатим
А ворон ковя вельможним панам, цісарським синам.¹³⁶⁾

¹²⁸⁾ Пис. I, 627.

¹²⁹⁾ Народныя пѣсни III 2, 73.

¹³⁰⁾ Народныя пѣсни II, 87.

¹³¹⁾ Коляди і шедрівки II, 245—246, ч. 292.

¹³²⁾ Пис. I, 629.

¹³³⁾ Коляди і шедрівки II, 349, ч. 31, 32.

¹³⁴⁾ Пис. I, 636—637.

¹³⁵⁾ Пис. I, 635—636.

nahradil ve verzi B těmito verši:

А зелене сінце воликам рогатим
Волики ж рогаті все газдам багатим
А вороні коні під ледіні годні,
Під ледіні годні, рицарі подобні.¹³⁷⁾

Změny podobného rázu můžeme pozorovat i v koncových verších, kde se ve verzi A přeje štěstí, zdraví, majetkovou přírůstek „державним панам, духовним отцям“, zatímco ve verzi B tyto verše zcela odpadly.

Nakonec nutno poznamenat, že existovala ještě třetí verze této koledy, lišící se však od verze B jen dvěma verši v závěrečné části.

Další píseň (u Franka č. IV.)¹³⁸⁾ je svéráznou variantou koledy nazvané „Загальна“, která byla uveřejněna ve sbírce „Рускій церковній и народній коляды“, jak o tom byla výše řeč. Její legendárně apokryfický obsah v podstatě souhlasí se zmíněnou koledou v tištěné sbírce, odchylky jsou nepatrné, např. k hříšníkům, jimž je odepřeno milosrdenství Kristovo, patří v této písni ti, kdož ubližují mrzákům. Tato legenda velmi starého původu, jejíž pramen nutno hledat v staroruském apokryfickém spise „Хождение богородицы по мукам“, byla velmi rozšířena mezi lidem. I v podobě koledy byla velmi populární na celém území Ukrajiny, zejména pak v Haliči a Bukovině. Hnatuk přináší množství dokladů o jejím rozšíření. Nejvýraznější paralely k písni Fedkovyčově najdeme u Hnatuka. V jeho cyklu „Грипни думи“ varianta A vzbuzuje jisté pochybnosti, ale varianta B¹⁴⁰⁾ a zvláště varianta B odpovídají obsahově, varianta B i formálně Fedkovyčově písni. Ještě bližší je druhá část varianty Г ve skupině 36. — „Христа несуть на небо“.¹⁴¹⁾ Tato druhá verze měla nahradit v rukopisné sbírce koledu, kterou básník uveřejnil v tištěném sborníku a kterou Franko nazval „Загальна“.

Další dvě písně z cyklu „Koledy u stolu“ autor upravil tak, že je stěží možno nazvat lidovými. Koleda třetí (ve Frankově vydání VII.)¹⁴²⁾ vypravující o koupání Ježíška, útěku Bohorodičky se synem do Egypta a jejich pronásledování, je zcela originálním výtvorem Fedkovyčovým. Hned úvodní čtyřverší o vzniku studánky svědčí o básnickové zásahu do lidových obrazů. Podobné jsou další verše o ošetřování Ježíška po koupeli, kde básník použil motivu oblíbených lidových květín, lilie, chrpy a barvínku. Ale pohádkovou fantastikou, dalekou od vši záračnosti, vynikají verše o odpočinku Bohorodičky v zimním lese, kde Maříe

З леду огня викресала,
З сніжку свічку усукала.¹⁴³⁾

Nocleh u měsíce dovršuje pohádkovost scenérie. Žádost židů k měsíci o prodání Ježíška a řízná odpověď měsíce svědčí o tom, že tu vznikl celek z různých lidových prvků velmi důvtipně a citlivě zorganizovaný básníkem, jenž k lidové poezii měl velmi blízko. Přece však vnesl do všech těch naivních představ jistý řád.

V Hnatukově sbírce je skupina koled, nazvaných „Жиди шукають Христа“.¹⁴⁴⁾ Naší koledě je blízka z této skupiny varianta A a varianta B I, oddělení.¹⁴⁵⁾ Zajímavá je metamorfóza motivu měsíce. V lidových koledách měsíc musí Ježíška, jež matka na měsíci ukryla, vydat, ve variantě A ho proto dokonce nazývají zrádcem. Naproti tomu u Fedkovyčově měsíc Ježíška nevydává.

Koleda č. VIII. ve Frankově vydání¹⁴⁶⁾ — poslední rukopisná — je varianta koled o zázraku s pšenici, které nalézáme ve sbírce Hnatukově. Jde o známou legendu, vypravující o útěku svaté rodiny. Bohorodička vidí sedláka zasívajícího zoraný lán pšenici.

¹³⁶⁾ Пис. I, 636.

¹³⁷⁾ Пис. I, 637.

¹³⁸⁾ Пис. I, 638—639.

¹³⁹⁾ Коляди і щедрівки I, 60.

¹⁴⁰⁾ Коляди і щедрівки I, 58—60.

¹⁴¹⁾ Коляди і щедрівки I, 38.

¹⁴²⁾ Пис. I, 640.

¹⁴³⁾ Пис. I, 640.

¹⁴⁴⁾ Коляди і щедрівки I, 77—84.

¹⁴⁵⁾ Коляди і щедрівки I, 77—78.

¹⁴⁶⁾ Пис. I, 640—641.

Přeje mu zdaru a předpovídá, že zítra bude úrodu sklízet. Na druhý den král Herod (u Fed'kovyče jen obecně židě), pronásledující svatou rodinu, zeptá se sedláka, zda neviděl tudy prohat Bohorodičku. Sedlák odpovídá, že viděl, když sil pšenici, kterou teď sklízí. Nejbližší paralelou Fed'kovyčovy koledy je koleda ve sbírce Hnatukově v oddělení „Колядки старинні“ č. 33A/I a 33B/I.¹⁴⁷⁾ Z poslední varianty asi pocházejí participiální tvary, charakteristické i pro koledu našeho básníka, zejména dvojverší:

Ба, видів їй втікаючи,
Сю пшевичку сіяючи.¹⁴⁸⁾

Zajímavá je také ukrajinsko-polská varianta této koledy ve sbírce Kolbergově.¹⁴⁹⁾

Franko zařadil do souvislosti s „koledami pod oknem“ ještě dvě písně, zachované ne v rukopisné sbírce, nýbrž v jiných zvláštních rukopisech. Obě tyto písně jsou samostatnou prací básníkovou, i když jednotlivé prvky jsou lidové. Ale vliv intelektuálního myšlení je lehce poznat v obou koledách, např. v druhé jsou narážky na sv. Grál, v první na přijímání ap.

Oddíl kostelních koled — „колядки церковні“ — není bohatý. Autor vysvětluje tuto okolnost v poznámce. Říká, že takových koled je v každé modlitební knížce dostatečný počet. Opakovat je se mu zdá zbytečné. Vybral jenom tři, které se mu zdály nejhezčí, ale neponechal je v původní podobě: zkrátil je a přepracoval. Vycházel tu ze svého předpokladu vyřčeného již v předmluvě, že každá, i nejpěknější píseň ztrácí účinnost, když je příliš dlouhá.

Tři koledy, které věnil do své rukopisné sbírky, byly změněny i v poměru k tomu znění, které bylo otištěno ve sbírce „Руські церковні і народні коляди“. Ač změny byly dost značné, Fed'kovyčovo zdůvodnění, že vybral nejkrásnější koledy, vztahuje se spíše k melodiím nežli k textům. Ani zkracování, ani úprava nedovedly z těchto náboženských písní vytvořit opravdovou poezii.

Další skupina koled na polské nápěvy — „Колядки під польські голоси“ — je vlastním dílem Fed'kovyčovým. Ve své rukopisné sbírce opakuje čtyři tištěné koledy s nepatrnými změnami a přidává k nim ještě dvě další. Na nápěv polské koledy „A wczora z wieczora“¹⁵⁰⁾ složil Ljninátiveršovou koledu s velmi běžným obsahem (narození Kristovo, zpěv andělů, klanění pastýřů a prosebný závěr), na honu vzdáleným od mistrovských koled lidových.

Mnohem zajímavější je druhá koleda složená na nápěv polské koledy „Nowy rok bieży“.¹⁵¹⁾ Vyniká nejen svou lidovou formou, ale připoutává pozornost také svým obsahem. Básník organizoval svou koledu podle nápěvu, ale prvky lidové se tu uplatnily v refrénovitě invokaci opakující se v každém lichém verši a tvořící tak jeho dvě třetiny a v refrénovitém zakončení každého sudého verše, v němž refrén tvoří závěrečnou třetinu verše. Přes polský nápěv podařilo se Fed'kovyčovi vytvořit hned v prvním verši znamenitou lidovou ukrajinskou atmosféru, kterou vyvolává zvolání „Гої добрий вечер, гої щедрий вечер“, obvyklé v koledách a šchedrivkách. Verše jsou rýmované mužským rýmem, jako vždy u Fed'kovyče nepřesným, spíše asonančním. Lidové formě odpovídá také lidový obsah. Snad pod vlivem „demokratizujících“ polských koled ozývá se v této koledě otázka, proč Spasitel světa přišel ne k vládcům a nenarodil se v paláci, nýbrž mezi pastýři: „Чому ж до пастир, Бідних мужиків, Син божий приспів?“ Je to jedna z Fed'kovyčových zdařilejších originálních koled.

Fed'kovyčův rukopisný „Колядник“ obsahuje jako další část cyklu koled nazvaný „Наша Маланка Дністровая“. Tento cyklus následuje hned za koledami na polské nápěvy a obsahuje tyto části: 1. předmluvu, 2. cyklus 21 písní, nazvaný „Наша Маланка Дністровая“, 3. koledu zvanou „Вінчоване до Маланки“ a 4. koledu pod názvem „Пляшованець до Маланки“. Básníka obřad a koledy vztahující se k slavnosti Malanky zaujaly neobyčejně mocně, protože máme kromě rukopisu ve sbírce „Колядник“ ještě jeden rukopis, kde nalézáme tyž cyklus písní jako ve sbírce „Колядник“ pod stejným názvem s předmluvou poněkud odlišnou od verze obsažené ve sbírce „Колядник“, s písní „Вінчоване до Маланки“, s koledou „Пляшованець“. Kromě toho se podle svědectví Frankova v tomto rukopisu nalézají ještě některé koledy jiné, o kterých již byla řeč. Mimořádný zájem o Malanku dokazuje další Fed'kovyčův rukopis, obsahující 32 písní k slavnosti Malanky pod

¹⁴⁷⁾ Коляди і щедрівки I, 33, 35.

¹⁴⁸⁾ Пис. I, 641.

¹⁴⁹⁾ Коляди і щедрівки I, 120—121.

¹⁵⁰⁾ Пис. I, 645.

¹⁵¹⁾ Пис. I, 649.

názvem „Ти Місяцю, ти Королю!“. Protože tyto písně nebyly pojaty do rukopisné sbírky „Колядник“, nebudeme o nich prozatím mluvit a omezíme se na dva rukopisy, o nichž jsme výše referovali.

Podnětem napsání cyklu písní o Malance byl básníkovi lidový obřad spojený s posledním dnem v roce podle pravoslavného kalendáře. O tomto lidovém ukrajinském obřadu vyprávěl českým čtenářům znalec ukrajinského lidového života, známý český etnograf František Řehoř dost podrobně ve Světozoru r. 1890.¹⁵²⁾ Poněkud starší zpráva o obřadu vztahujícím se k Malance podává Oskar Kolberg, který vypravuje: „Małanka jest zabawa wieczorna parobków w wilię Nowego Roku. Zbierają się oni w chacie u gazdy, który na to pozwoli i stroju kobiecego im użyzyć zechce. Jeden z parobków, młody i bez zarostu jeszcze, przebiera się tu za młodycę i przybiera nazwę Małanki. Na towarzysza, niby męża, obiera sobie innego w stroju zwykłym, i ten ma nazwę Wasylko. Łączy się z nimi trzeci, przewzany Did, dziwniecznie za dziada przebrany, z przyprawną brodą, wąsami i garbem, uzbrojony kijem czyli koszturem w ręku zamiast strzelby, przepasany słomianym pasem, przy którym drewniana wisi szabla. Tak ubrańi wychodzą z chaty gazdy i obchodzą wieś całą z muzyką (skrzykiem) i śpiewają pieśni, które wygłaszają stawając pod oknami chat i koledując.“¹⁵³⁾

Přibližně stejně nám tento obřad popisuje Holovackyj, jehož svědectví je v našem případě obzvlášť závažné, neboť přináší materiál právě z oblasti blízké našemu básníkovi, z oblasti kolomyjské. Holovackuj vykládá „Къ колядкамъ и щедровкамъ принадлежить также обрядъ Меланки или Маланки, который водится преимущественно въ окрестностях по Днѣстру, въ Бережаняхъ, Чортковскомъ, Станиславскомъ и Коломыйскомъ Уѣздахъ. Эта игра производится паробками (парнями) въ день Св. Меланіи, на канунъ Св. Василя и Нового Года... На канунъ Нового Года, вечеромъ, сельскіе парни (ледѣи) наряжаются старцомъ (дѣдомъ), Цыганомъ, или в какой ни будь странный нарядъ, и водятъ медвѣдя, козу, журавля, или тащатъ плугъ по хатамъ, выкидываютъ разныя шутки, проказы, для увеселенія народа. Парней сопровождаютъ мальчики, а медвѣдя или козу, представляеть мальчикъ, одѣтый въ вывороченной кожухъ или тулупъ: согнувшись на четвереньки, он подпрыгиваетъ, или плюшетъ на двухъ ногахъ, или привязанной ему медвѣжей мордой пытается кусать, разгонять; даже бодать прищипленнымъ козьими рогами. Журавель, тоже мальчикъ, или парень, покрытый холстянымъ платкомъ, онъ повертываетъ двумя кроками сделанными въ видѣ длинной птичьей шеи съ зобомъ, пыхаетъ имъ кого ни попало по головѣ, либо по спиѣ; вмѣсто же плуга парни волочатъ старыя чепиги (заднюю часть плуга безъ желѣза), приговаривая разныя шутки и насмѣшки. При томъ играетъ и музыка, т. е. скрипачъ и басистъ, а парни приплясываютъ и поютъ пѣсни на Меланку. Между переодѣтыми бываетъ и парень, нарядившійся дѣвушкой „Маланкой“, которая будто бы готовится принять пожаловавшихъ въ комнату гостей, но все дѣлаетъ не въ попадѣ: такъ, показывая видъ, что убираетъ хату, и, вмѣсто того, вытаскиваетъ весь соръ изъ угловъ на средину ея, и т. п. Меланка такъ порается (хозяйничаетъ) въ хатѣ, что после нея приходится иногда убирать цѣлый день. По этой причинѣ въ ту пору хозяйки прячутъ вѣнники, посуду съ глиной, водой, и т. п., чтобы ихъ не нашла Меланка. Случается, что парни вносятъ въ хату и самыя чепиги, показывая, будто орютъ ниву и припѣвая сѣютъ хлѣбныя зерна. Разумѣется, это обычай мѣстный, Поднѣстровскій, такъ какъ и въ самой пѣсни поется о „Меланкѣ Днѣстрованкѣ, которая въ Днѣстрѣ була, Днѣстровую воду пила“ и т. д.¹⁵⁴⁾

Fedkovyčův cyklus se zakládá na tomto obřadu a na písních při něm zpívaných. Lidové písně, které posloužily básníkovi jako vzor a podnět, nalézáme ve sbírkách lidových písní: u Żegoty Paulibo v oddíle Pieśni obrzędowe I a/ č. 19 a 20, příp. 21, kde jsou také stručně popsány obřady,¹⁵⁵⁾ u Holovackého¹⁵⁶⁾ a u Kolberga v oddíle 5. Koleda (č. 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37).¹⁵⁷⁾ Obřad Malanky popsal a písně při obřadu zpívané vydal také Ihnatij Halko:

Obřady a písně daly popud a posloužily jako materiál, ale Fedkovyčův cyklus je něčím více než pouhým shrnutím a upravením lidového materiálu. Fedkovyč si vytvořil svéráznou fantastickou mytologií, již podkládá písním zpívaným na Malanku. O svém mytologickém systému vypravuje ve dvou předmluvách. Obě verze této předmluvy se od sebe poněkud liší

¹⁵²⁾ Коляди і щедрівки I, 78—79, 87—90.

¹⁵³⁾ Pokucie I, 121—122.

¹⁵⁴⁾ Народныя пѣсни III 2, 144—145.

¹⁵⁵⁾ Народныя пѣсни I, 14—15.

¹⁵⁶⁾ Народныя пѣсни III 2, 145—149.

¹⁵⁷⁾ Pokucie I, 122—127.

V první verzi, která je obsažena v rukopisné sbírce „Колядник“¹⁵⁸⁾ vypravuje autor, že praotcové v době předkřesťanské věřili v jednoho boha, jenž slul Praboh a jenž měl dvě dcery, Ladu-Zemi a Caricu-Vodu, a dva syny, představitele dobra a světla zvaného Lad (a řadou jiných jmen) a představitele zla a tmy jménem Zmij (a ještě prý mu dávali řadu jiných jmen). Mezi bratry vládla nevraživost, neboť Praboh měl raději Lada a dal mu za choť svou dceru Ladu. Lad a Lada měli dva syny a dceru. Nejstarší syn slul Lad-Slunce, mladší Král-Měsíc a dcera slula Vesna-Majana. Lad-Slunce stejně jako otec válčil se zlým strýcem Zmijem a působil v trojí podobě: nejprve jako Bezslýček, tj. slabé zimní sluníčko, pak jako Slýček, tj. jarní mladé slunce, a nakonec jako Veloslýček, tj. jako slunce v plné mohutnosti svých sil. Slunce si prý představovali jako chlapěčka, pak jinocha s pluhem a volem Balanam a nakonec jako zbrojného rytíře. Zmij si předsevzal zmocnit se Malanky (toto jméno prý vzniklo z Majany přes Malanu) a unést ji do svého podzemního království. To se mu podařilo vinou nedbalosti mladšího bratra Krále-Měsíce. Malanka úpěla v podzemním Zmijově království, až ji vysvobodil Vasylýk.

Druhá verze obsažená v II. rukopise¹⁵⁹⁾ je poněkud jiná, liší se v podrobnostech, ač ne v celkovém pojetí Malanky jako pohanské slavnosti. Dříve prý, vypravuje Feďkovyč, než nadělali z praotců křesťany, ctili předkové boha Praboha, jenž měl pět dětí, čtyři syny a dceru. Dcera slula Země nebo Lada, synové Ad nebo Zmij, vládce podzemí, tmy a zimy, Jar (z něho prý později učinili Jurija), vládce jarního slunce, Raj nebo Kupalo nebo Vojan (z něho prý udělali později Ivana), vládce letního slunce, nejmladší Lad nebo Mir (z něho prý vznikl Dmytro) vládli podzimním sluncem, nejslabším, proto ho nazvali Bezslýček a z toho povstal Vasylýk. Jak je vidět, v obou verzích se liší mytologické rodokmeny. Základ však zůstává: Země má jednoho syna a jednu dceru. Syn sluje král nebo kníže Měsíc („князь“ nebo „король Місяць“), dcera Majana, z níž pak učinili Malanu nebo Malanku. Historie Zmije, Malanky a Vasylýka je tatáž jako v první verzi.

Celá tato mytologie je Feďkovyčovým výmyslem. Jednotlivé prvky k tomuto mytologickému systému bral z různých knih, článků a pojednání ukrajinských, ruských, polských a dokonce i českých (v polských nebo ukrajinských překladech, např. Safaříkovy Slovanské starožitnosti). Nezůstala bez vlivu ani mytologie antická, ani germánská, kterou poznal u německých básníků. Ale keace systému byla jeho vlastní. Nejlépe to dokazuje dvojí rozdílný výklad ukrajinského Olympu a sverázné fantastické etymologie.

Proč Feďkovyč celý ten mytologický systém vytvořil, proč koledy, spjaté s křesťanstvím, i když v nich mohl předpokládat nějaké pohanské prvky, převedl na docela jinou základnu? Zachované lidové písně vztahující se k slavnosti Malanky neobsahují nic z té mytologie, kterou Feďkovyč tak bohatě rozvinul. Písně zaznamenané sběrateli z úst lidu kromě jmen Malanka a Vasylýk nemají žádných mytologických narážek. Písně, které známe, spíše mají charakter 1. dětských říkanek a 2. posměšných popěveků. Avšak Feďkovyč praví v obou předmluvách, že je „наша маланочна коляда матбути найкраща, котра нам по наших праотцях лишилась“.¹⁶⁰⁾ Jde mu tedy zřejmě o to, aby čtenáře přesvědčil, že koledy na Malanku mají vysokou estetickou hodnotu. Přitom si tvoří i sám obřad zcela jinak, než jak nám ho líčí etnografové.

Především tento obřad archaizuje, nelíčí ho, jak se provádí, nýbrž jak se dříve prováděl. Etnografové shodně potvrzují, že Malanka je záležitost jinochů. Feďkovyč tvrdí, že nejkrásnější a nejpoutivější dívka bývala přestrojována za Malanku, která byla ozdobena na čele zlatou hvězdou, celá byla v květech a měla tři stejně nastrojené družky, nesoucí růžové stromečky. Vasyl býval přestrojen za orače a nesl v rukou držadla pluhu nebo srp a Král-Měsíc byl převlečen za lovce s lukem, nesl toulec a na čele měl půlměsíc. Ostatní jinosti byli přestrojeni za orače, kteří vedli s sebou buď vola nebo berana, nebo za myslivce, kteří vedli jelena nebo nesli sokola. Zmij byl oblečen v buvolí kůži, vedl s sebou tura nebo kozla, v ruce měl velkou kosu a doprovázeli ho tři hrobaři s lopatami. Takový obraz vykonavatelů obřadu si vytvořil Feďkovyč.

Obřad sám vykreslil již matněji. Koledníci chodili od chalupy k chalupě, zpívali a Malanka chodila po světlici a dělala domácí práce, ale naopak, než se mají dělat, prý na památku, že byla otrokyní Zmijovou a musila dělat všechno, co jí přikázal, ač neměla ani dost zrůcnosti, ani dost ochoty. Feďkovyč celý průběh obřadu vypravuje v minulém čase, aby vzbudil dojem, že se za starodávna obřad prováděl právě takovým způsobem, jak to vypravuje. Ale básník to idealizuje, obřad kreslí z fantazie, přikrašluje ho, uhlazuje a přizpů-

¹⁵⁸⁾ Пис. I, 658—660.

¹⁵⁹⁾ Пис. I, 655—658.

¹⁶⁰⁾ Пис. I, 657, 659.

sobuje tomu mytologizovanému ději, který si vymyslel. Jeho písně, tvořící dějově uzavřený cyklus, používají jako stavebního materiálu lidových koledí, jednotlivých veršů, obrátů, dokonce strof, ale jako celek nejsou dílem lidovým, nýbrž kreací básníka Fed'kovyče.

Svůj folklórně mytologický cyklus „Наша Маланка Дністровая“ zamýšlel autor jako skutečné zpěvy pro koledníky chodící s Malankou. V našem cyklu jsou na to průkazná svědectví: dvacátý první oddíl cyklu, „Вінчованє до Маланки“, které je v druhém rukopise přímo připojeno k cyklu bez zvláštního názvu, a „Пляшованєць до Маланки“. Dvacátý první čtyřstrofový oddíl cyklu začíná invokací hospodáře obvyklou u koledí:

А ти, пане господарю,
Пусти в світлицю нашу пару.¹⁶¹⁾

Kromě toho se tu naráží na obřadný úklid, jak o tom vypravuje Holovackýj:

Пусти Маланку у світлиці,
Бо в'на була в Змїя, в Змїя,
Всю роботу переймила.

Як поміє, помалює,
То й сам цар ся задивує.¹⁶²⁾

Básník spojoval cykly písní o Malance s koledami a představoval si, že je budou zpívat koledníci. Přes toto „praktické“ určení písně o Malance tvoří mytologické poémy, odlišné jak cykličností, tak epicky stavěným dějem od ostatních koledí.

Cyklus „Наша Маланка Дністровая“ vypravuje o neshodě Měsíce a Malanky, o Malančině zajetí v říši vládce podsvětí a jejím utrpení, o souboji Měsíce se Zmijem a Zmijově vítězství, o úloze chocholaté labutě při osvobození Malanky ze Zmijova zajetí, o souboji Vasyľčyka-slunce se Zmijem, o konečném osvobození Malanky a o jejím sňatku s Vasyľčykiem, jejím zachráněním.

Jak je vidět z obsahu, vytvořil básník z látky, kterou mu poskytla lidová píseň jen v míře celkem nepatrné, báji, která ovšem je výtvozem jeho fantazie. Z krátkého popěvku, který čteme ve sbírce Pauliho: Nasza Maľanka Dnistrowanka Nistrowuju wodu pyła atd.,¹⁶³⁾ dovede básník vytvořit epickou událost o zajetí Malanky sluhu krále Zmije — větry a odnesení do temného Zmijova království. Jiný lidový popěvek, zapsaný rovněž Paulim (Paša Maľanka kaczkę Po zeleneńkim maczku),¹⁶⁴⁾ poskytuje básníkovi myšlenku jedné z těch prací, které mají v podzemním království Malanku ponižit. Přitom znění Fed'kovyčovo je velmi blízké znění lidové písně: „Посажу тебе у садочку, Будеш пасти качку, качку На зеленім мачку-мачку“.¹⁶⁵⁾

Básník velmi často ponechává lidové znění písně, kterou začleňuje do souvislosti svého cyklu. Upravuje lidový text jen zcela nepatrně. Příklad takového začlenění lidového textu poskytuje šest řádků lidové písně, kterou čteme u Kolberga; básník z nich vytváří slib Malančin Vasyľčykovi, jehož Malanka prosí o záchranu ze zajetí.

Text Kolbergův:

Oj czynczyku Wasylczyku,
posiju ki w horodczyku.
Budu tebe szynuwaty;
tryczy na deń polywaty.
A w Negilu poraneńko
budu tebe proskubaty.¹⁶⁶⁾

Text Fed'kovyčův:

О, чильчику, Васильчику,
Посію тебе в городчику,
Буду тебе шанувати,
Тричи на день поливати.
В неділю рано промикати,
За русу косу затикати.¹⁶⁷⁾

Jiný postup při zpracování lidové písně ukazuje srovnání Fed'kovyčova textu s lidovou písní, kterou čteme u Holovackého:

¹⁶¹⁾ Пис. I, 672.

¹⁶²⁾ Пис. I, 672.

¹⁶³⁾ Пієсні луду руського в Галициї I, 14.

¹⁶⁴⁾ Пієсні луду руського в Галициї I, 15.

¹⁶⁵⁾ Пис. I, 664.

¹⁶⁶⁾ Pokucie I, 127.

¹⁶⁷⁾ Пис. I, 668.

Píseň Holovackého:

Красная Меланка
 Качури пасла,
 Докъ не стало вечерѣти,
 Зоря не згасла:
 Качурика загубила,
 Шукаючи заблудила,
 Выблудила в чисте поле,
 Там ей Васильчик оре,
 А ни оре, а ни плужить,
 Лишь за Меланочков
 Дуже тужить.¹⁶⁸⁾

Text Fedkovyčův:

А учера із вечера
 Пасла Маланка ба й качура,
 Та й пасучи заблудила,
 Заблудила в чисте поле,
 Аж там Василь сіє оре,
 Аж там Василь оре плужить,
 За Маланкою вельми тужить.¹⁶⁹⁾

Básník tedy bere z lidové písně myšlenku, kterou rozvíjí a přizpůsobuje svým cílům, ale bere také slovní znění, které upravuje a v novém kontextu zbavuje lidové drsnosti a neobratnosti, snaží se mu dodat „umělecké dokonalosti“ podle svých estetických představ.

Báje, kterou básník vytvořil v cyklu písní „Наша Маланка Дністровая“, zakládá se jen velmi volně na lidovém obřadu Malanky. Jeho mytologická konstrukce, naivní ve svých etymologických vývinech, směřující výmysl s některými fakty, např. ztotožnění vládce tmy a zimy s pohádkovým Zmijem a s Divem, přejatým ze slova o výpravě Igorově, nebo ztotožnění boha světla (Slunce) se staroruským Dažbohem, tato konstrukce dala zhruba obsahovou náplň cyklu. Básníkovo estetické cítění dodalo cyklu poetického zaostření. Po té stránce je důležitá výstavba cyklu. Pro ni jsou příznačné některé motivy. Tak především motiv stříbrných trub a myslivců, přejatý z německé romantické poezie a vyskytující se již v rané německé tvorbě básnickové, např. v sonetu „Die Rose und der Schütz“. Ostatně motiv trub našel básník i v staroruském Slově o výpravě Igorově. Motiv tura z „černého luhu“ snad souvisí s obřadem a tradičním Balanem, ale je to také motiv některých pohádek a snad i motiv antického bájesloví nebyl bez vlivu na formování vzácného stáda Zmijova. Motiv Malančiny neposlušnosti, zvědavosti a neopatrnosti je běžný pohádkový motiv, známý např. z pohádky o Šípkové Růžence, kterou básník v sedmdesátých letech zpracovával pro publikaci v Prosvitě. Motiv tří prací Malančiny uložených Zmijem je vzat z pohádek, motiv tří dobrovolných prací, jimiž chce získat pomoc otce, matky a bratra Měsíce, je přejat z koled. Odmítavý postoj rodičů a sourozenců k dceři a sestře prosící o pomoc v těžkých životních okolnostech je běžný v ukrajinských lidových písních. Z pohádek je vypůjčený motiv labutě jako milostného poslíčka, ač je znám i ve starých epepejích, vyskytuje se v německé epepeji o Lohengrinovi. Tento motiv mohli básník znát z německé romantické poezie. Z ruských pohádek je znám motiv hádanky, kterou básník aplikoval na Vasylčyka. Využití motivu Vasylčyka, slova, jež značí i Malančina snoubence i název květiny, je virtuózní; tento motiv je konstantní v celém cyklu.

Třebaže cyklus písní o Malance je pololyrický, písňový, postavy děje jsou výrazně nakresleny. Nejvýraznější je Malanka. Žensky zvědavá, poněkud vzdorovitá, v neštěstí pevná, lstivá podle potřeby, k milému přítulná a koketní — taková je hlavní hrdinka našeho cyklu. Fedkovyč to všechno dovedl, i když ne prokreslit, tedy aspoň naznačit a obraz Malanky je nezapomenutelný. Je to snad nejpěknější ženská postava Fedkovyčova. Ve srovnání s touto polomytickou kreací blednou ženské postavy jeho povídek. Konkrétní rysy neuká zněného „legiňe“ má vášnivý Měsíc, naproti tomu Vasylčyk-Slunce je příliš symbol, přílišmytický nejasný. Ale v ději je moment, kdy mu básník dává čistě lidské rysy. Děje se tak v oddíle XVIII., když svolává své střelce a ptá se jich jako vůdce huculských zbojníků, může-li na ně spoléhat, aby neutrpěla jeho sláva, a také v XIX. oddíle, když jako vítěz ničí vášnivě a nemilosrdně svého protivníka Zmije.

Zmij je postava záporná, na kterou je nakupen všechen stín jako v pohádkách na zlé kouzelníky. Ale Fedkovyč do tohoto schématu vložil rys, který i tohoto představitele zla zlidštuje. Poražený Zmij si zasteskne velmi lidsky:

Ти Василю, ти лукавий,
 Позбавив-єс мя мої слави!
 Ні Маланки, та ні долі,
 Та ні віка, та ні волі!¹⁷⁰⁾

¹⁶⁸⁾ Народныя пѣсни III 2, 145.

¹⁶⁹⁾ Пис. I, 670.

¹⁷⁰⁾ Пис. I, 671.

K doplnění charakteristiky postav i pro zdůraznění ságovitého charakteru našeho cyklu nutno dodat, že některé postavy cyklu mají své charakteristické zvláštnosti, svá znamení jako hrdinové ság, eposeji nebo pohádek. Malanka má na čele jasnou hvězdu, Zmij železnou bradu, Vasylyč je pořád ztotožňuje s květinou, u labutě je „косиця за головою“. Jsou i jiné charakteristické vlastnosti: Malanka má rusý vrkoč, obě knížata mají zlacené přílby, Zmij má ocelový meč. Autor uvádí do svého cyklu některé pohádkové obrazy, např. Malanka jde se zlatými konvemi pro vodu, setkává se s labutí buď když se myje, nebo když se koupe.

Cyklus písní „Наша Маланка Дністровая“ zaslouhuje pozornosti pro svou formu. Základní formou básníkůvých výpovědí je jako v převážně většině jeho básní čtyřveršová písňová strofa sdruženě rýmovaná, avšak nestojí samostatně, nýbrž je vázána ve větší čtyřstrofický celek jednotnou myšlenkou nebo dějem. Tento čtyřstrofický šestnáctiveršový celek má úlohu kompoziční: umožňuje nejen pevně semknouti myšlenkových celků, nýbrž také střídání dějových situací, např. v oddílech XIII. a XIV., XV. a XVI. Čtyřstrofických šestnáctiveršových oddílů je v cyklu celkem 21, z toho 20 vypravuje mytický děj a jeden je zaměřen k spojení děje s obřadem a je adresován hospodáři, pánu domu, který je konzumentem — možno-li tak říci — obřadu a zpěvu. Toto praktické — abychom tak řekli — zaměření, úzké spojení obřadu a obsahu písní zpívaných koledníky, ovlivnilo výběr formy. Autor měl zřejmě na mysli vytvoření národního mýtu, ale spojení mýtu s živými obřady způsobilo, že se básník neodhodlal své představy vtělit do eposu nebo básnické povídky, nýbrž že zůstal u písňové formy lyrické. Autora k této formě poutala nejen lidová píseň, nýbrž i nějaké literární vzory, např. Tegnérova Sága o Frithjofovi nebo skladby německých básníků.

V čem je lyrická písňovost Fed'kovyčova cyklu? Nejen ve čtyřveršové strofě lidové písně a v lyrickém verši lidové písně, tvořeném ne podle metrického schématu, nýbrž podle rytmu melodie, ale také v struktuře jazykového utváření myšlenkové výpovědi. Jde tu především o písňové opakování slov, veršů nebo celých strof. Epizeuťické opakování je nejzátáčejší, např. „Ти Місяцю брате, брате“, mnohem častější je synonymní opakování, např. „Ти Місяцю, Яре-Яре“, „А ти Маланко, Лад-Лад“, „Ти Місяцю, ти Королію“. Někde jde o opakování téhož slova, při čemž druhý opakuující se člen je citově umocněn, např. „А ти Маланко, Малавочко“. Druhý typ opakování je anaforický, anafora je však spjata s citovým zabarvením obsahu. Tak pochvala Malančiných vlastností si vynucuje anaforické opakování při jejich výčtu, např.

У тебе личко з коровая,
У тебе ручки як з лелії,
У тебе ніжки як біль білі.

Podobně se anaforické opakování uplatní tam, kde jde o rozhořčené odmítnutí příkazů Zmajových:

Не будут твої красна ткани,
Не будут твої шиття шиті,
Не будут твої кидри вкриті.

„Наша Маланка Дністровая“ tvoří se skladbou „Вінчованс до Маланки“ a s písní „Пляшованець до Маланки“ triptich, jehož první část je písňovým vyjádřením obřadu, druhá část je oslavnou skladbou na posluchače-konzumenta, třetí část tvoří veselý závěr, který má uvolnit vtípem a žertem vážnost slavnostního obřadu. „Вінчованс до Маланки“ je koleda v pravém slova smyslu, skládá se ze dvou částí, pochvalné a blahopřejné. Je to nejběžnější typ koledy, popisný, enumerační a panegyrický, nejméně atraktivní pro obsahové stránce. Zachovává pravidelný chorejský rozměr, pravidelnou šestiveršovou strofu, pravidelný párový rým. Je to dílo básníka, který ovšem využil lidových prvků.

Naproti tomu třetí část triptychu „Пляшованець до Маланки“ je náladově zcela odlišná. Je rozverná a představitelé jednotlivých osob děje si tropí šašky z postav, které ztělesňují. Malance a jejím družkám se vysmívají pro opilství, Vasylyčkoví pro jeho zlodějství, Měsíci pro jeho hloupost, myslivcům pro jejich zbabělost. Nejvíce výsměchu se dostává Zmijovi pro jeho vysedávání v krčmě a hádky se ženou, jež doma ovládá situaci. Pravidelná forma, úzkostlivé probírání všech osob podle jejich výčtu v předmluvě, protialkoholní tendence ukazují, že jde o kreaci básníkovu, který k ní využil jak obvykle lidových prvků.

Na závěr sbírky „Колядник“ byl postaven oddíl koled jordánských, ale básník stačil zpracovat jen jednu, kterou nalézáme již v tištěné sbírce. Je v ní změněn jen začátek (pět veršů), ale první dva verše (refrén) zůstaly beze změny. O koledě byla řeč výše.

Podle sdělení Ivana Franka zachovaly se tři rukopisy s písňovými cykly o Malance. Dva z nich obsahují stejné znění písní, o nichž již byla řeč. Třetí obsahuje zcela odlišnou písňovou suitu rovněž na slavnost Malanky pod názvem „Ти Місяцю, ти Королю! Красна Маланка є с Тобою“.¹⁷¹⁾ Autor tento cyklus blíže určil podtitulem „Тридцять і дві пісні маланочні і русальні руского народу“. Vydavatel cyklu v sebraných spisech zdůrazňuje, že není vůbec známo, kdy byl tento cyklus sepsán. Ale jeho obsah nás nenechává na pochybách o době jeho vzniku: byl složen v době nepřítelů vzdálené od prvního cyklu, neboť písně naší suity realizují mytologický systém obsažený v předmluvě k cyklu prvnímu. Protože kniha koled vydala v Prosvitě v první polovině let sedmdesátých, je pravděpodobné, že v těchto letech vznikaly také další cykly koled, tedy také písně k svátku Malanky. Záliba v mytologizování ukazuje na blízkost k II. redakci hry „Довбуш“ a ke sbírce Дикі думи“, kde v básni „Король-гудул“ je obsažena rovněž báje o huculských božích světla a tmy. Písňová svita „Ти Місяцю, ти Королю!“ prpracovaná tuto báji nejdůkladněji, je tedy možné předpokládat, že vznikla v letech sedmdesátých a její konečná redakce, jak se nám zachovala, je blízká cyklu „Дикі думи“ časově.

Do jaké míry v letech sedmdesátých tato tematika ovládala básníkovu představivost, ukazuje Feđkovyčova pohádka „Від чого море солоне?“, kterou vydala Prosvita r. 1873 v knize: „Казки для руского народу“.¹⁷²⁾ V této pohádce se vyskytuje několik motivů vlastních také naší písňové suitě. Je tu motiv Zmije jako pána podzemí a nepřítele lidí, jeho tura, který v noc Ivana Kupaly spásá květ kapradí, je tu také Daždbog jako pán světa a slunce, nepřítel Zmijův a přítel lidí. I tato pohádka je svědectvím vzniku naší suity v letech sedmdesátých.

Písňová svita „Ти Місяцю, ти Королю!“ je cyklem koled na svátek Malanky, určených pro koledníky chodící se zpěvem od domu k domu. Ale bez ohledu na lidovou dikci písní a na jejich lidový styl a poetiku lidové písně je to cyklus lyricko-epických básní, podávajících ve 32 zpěvech po šesti čtyřveršových strofách celou domnělou huculskou mytologii. Ze tu jde o dílo umělé, vytvořené básníkovou fantazií z lidových prvků, ukazuje podtitul cyklu. V něm básník své písně charakterizuje jako písně „маланочні і русальні“, to znamená, že tu směřuje dvojí obřad, který se vzájemně vylučuje. Neboť obřady a s nimi spojené písně na svátek Malanky patří do novoročních zimních obřadů, zatímco obřady a písně „rusalsné“ jsou letní. Ale pro Feđkovyčovou mytologickou konstrukci spojení obou těchto prvků bylo nutné, protože jeho poema — tak totiž je nutno se dívat na naši písňovou suitu — zachycuje přírodní děje celého roku a vykračuje za rámec obvyklých koled novoročního období.

S tímto zřetelem k širšímu dosahu písní je naše svita také komponována. Zpěvy I., III. a V. jsou zpěvy, které uvádějí do situace a jimiž koledníci ohlašují zahájení slavnosti, svůj pochod s Malankou na vodu a se Semysylčykem na pole. Prabohu nesou v obět dary: rajske dřevo a dva svatební koláče, černého tura a černého kozla. Básníkovi jde tu zřejmě o rozvinutí obřadů, o kterých se píše také v básni „Король-гудул“. Tyto obřady, které rozvíjí široce v 18 čtyřveršových strofách, mají svůj základ ve folklóru, jak o tom již byla řeč při předchozím cyklu. Poslední dva zpěvy mají obvyklý kolední obsah: obsahují pochvalu hospodáře, jeho rodiny, jeho statku a majetku a vyjadřují prosbu, aby hospodář pustil koledníky s Malankou do chalupy a aby je pohostil.

Ostatní zpěvy obsahují vlastní báji, kterou básník rozvinul v obšírný příběh o Malančiných osudech. Znázorňuje jimi v podstatě přírodní dění od podzimu do léta. Začátek vyprávění (II. zpěv — „Як дух божий“,) začíná biblickým obratem: „З нагада світа не би нічого“ kromě jednoho boha — Praboha.¹⁷³⁾ Ovšem biblická je jen formulace prvního verše, protože základ zpěvu je přejat z lidové koledy. Zapsal ji ve své sbírce jako první číslo v třicátých letech Ivan Vahylevyč, zveřejnil ve své sbírce Hnačuk, který přivádí i další varianty.¹⁷⁴⁾ V takových variantách, které básník dobře znal, našel asi také obraz tří holubů, na kterých Praboh spočívá. Holubi jsou zřejmou paralelou křesťanských představ o sv. Duchu. Také Feđkovyčova představa o „rajském dubu“ nebo prostě o „rajském stromu“ je přejata z bible, ač v lidové koledě je tato představa rovněž, ale nejde o dub, nýbrž o javor. Rajskému stromu Zmij, protivník Praboha, podrývá kořeny. I tato představa je biblická: jde o hada-dábla, který sváděl Evu ke hříchu. Více podle bible nežli podle lidových koled líčí básník stvoření nebe a světla. Světlo antropomorfizuje v Prabohova syna Lada-Dažd-

¹⁷¹⁾ Пис. I, 676.

¹⁷²⁾ Пис. II, 321.

¹⁷³⁾ Пис. I, 677.

¹⁷⁴⁾ Коляди і педрівки I, 112.

boha-Semysylčyka-Velesylčyka. Ten v podobě slunce a měsíce bude osvětlovat svět, zakryje rajský strom modrým nebem a porazí Prabohova nepřítele Zmije, který chce odejmouti Prabohovi sílu a království. Ale Prabohův syn zorá zemi volem Balanem a zvitězí. Vůl Balan je vypůjčen z lidové tradice. Praboh, Zmij, Lado-Daždboh-Velesylčyk (jde tu o různé proměny a názvy téže bytosti) jsou Fed'kovyčovým výmyslem. Jméno Lado je vypůjčeno z velmi starodávného, nesrozumitelného refrénu lidové písně. Tento refrén je znám také u Poláků, a to již v dost dávne minulosti, jak o tom svědčí písemné záznamy.¹⁷⁵⁾ Daždboha si básník vypůjčil ze Slova o pochodu Igorově. Semysylčyk a Velesylčyk jsou produkty básnickovy etymologické činnosti. Zmij má ještě jedno jméno: Pekol. Jeho původ je opět křesťanský, jak svědčí třeba naše české peklo. A je to zas výtvar básníkův. Ve IV. zpěvu se líčí stvoření Prabhovy dcery Malanky, kterou básník ztotožňuje s bohyní lásky, protože ji nazývá Ljuba a Lado. Malanka je z Prabhovy vůle zasnoubena s Velesylčykem. Pro ni Praboh stvořil uprostřed moře skleněné hory s hedvábnými luhy. Tato představa je čistě fed'kovyčovská a vznikla pod dojmem alpské horské krajiny v době básnickovy vojenské služby a válečného italského tažení. Vyskytuje se v řadě jiných básní. Malanka na hedvábných luzích nasela jarní pšenice a nasázela jarní růže a zelenou trávu. Na tento obraz se složily obrazy z koledí a oblíbený symbolický obraz růže básnickovy rané poezie. V ději, který básník rozvíjí v dalších zpěvech, vystupují tři postavy mytologické jako Malančini bratři: Dažboh, Velesylčyk-slunce a Měsíc-král. Jde tu o funkcionální rozštěpení jedné bytosti, zápasící s carem Zmijem. K tomuto rozštěpení došlo ne bez vlivu koledí, ve kterých vystupují slunce, měsíc a májový deštěk jako hosté u hospodáře-hostitele koledníků. Takové koledy byly uveřejněny v almanachu „Рысання Дністровая“, ve sbírce Holovackého i u Hnatuka. Na lidový obřad pouštění věneček po řece naráží scéna, v níž básník líčí, jak Malanka, dotčená odchodem Měsíce na hon, jde k moři pouštět věnečky. Tam dochází k jejímu únosu do Zmijova carství.

Děj této písňové suity je v podstatě stejný jako děj cyklu „Наша Маланка дністровая“, jsou jen přidány nové motivy, nové dekorální prvky, které nejsou vždy folklórní. Představa Malanky jako rajskeho ptáčete a princezny se zlatou hvězdou je, jak již bylo řečeno, vzata z pohádek. Nelidová je také proteovsky se měnící představa Prabhova syna, který je hned Měsícem-králem, hned Velesylčykem-sluncem, hned Dažbohem, a dokonce se mu dostává i názvu „Sijboh-Rokyta“. Nelidová je také představa družiny Měsíce, rytířů v zlatých přilbách se snopem jasných střel a stříbrným toulcem, ostře nabroušeným mečem, tuhým lukem a orlími křídly na přilbách. Tu působil nějaký výtvarný vněm, buď obraz, ilustrace k nějaké knize nebo socha. Snad nebylo bez vlivu na vznik tohoto obrazu Slovo o výpravě Igorově, orlí křídla na přilbě vyvolávají představu normanského bojovníka. V žádném případě však nejde o královici ze slovanské pohádky. Jsou tu možné vlivy německé poezie nebo — a to s velkou pravděpodobností — Tegnérovy poémy, kterou se zabýval v sedmadesátých letech.

Z lidových prvků využil básník motiv hry na Zelmanu. V XXVI. zpěvu „Гої та Зельман“ Malanka na rozkaz Zmijův pásla „Zelman-kačera“. Jiný lidový prvek je ztotožnění Malanky s Moranou. Jméno Morana odvozuje Fed'kovyč svou naivní etymologií od moře. Ztotožnění Malanky, symbolu veselí a radosti, s Moranou, symbolem smrti, provedl Fed'kovyč na základě toho, že když se Malanka octla v moři — království podzemního boha Zmije, stala se bohyní podzemního království smrti. Tuto Malančinu metamorfózu provedl básník pod vlivem antické báje o Persefoně, kterou jistě znal, i když nechodil do latinských škol.

Přes všechny umělé prvky jádro básně je lidové. K výstavbě své básně používal Fed'kovyč celých koledí nebo jiných lidových písní, které více nebo méně upravoval, aby odpovídaly kontextu. Takovým způsobem vytváří zpěv XV. („Гої ти доле!“). Jeho první dvě strofy jsou variantou jeho vlastní koledy č. XXII. (ve vydání I. Franka), která opět je variantou lidové koledy, zaznamenané např. Kolbergem. Jaké změny prodělala lidová koleda v naší písňové suítě, ukáže srovnání:

Původní znění koledy v záznamu Kolbergově je toto:

Oj hori, hori — pawy litaly,
A po dolyni — pirie ronialy.
Tudy chodyła grecznaja panna...
Oj chodyt, chodyt — pirie zbyraje,
Pirie zbyraje — w rukawec kłade,

¹⁷⁵⁾ Stanislaw Czernik, Poezja chłopów polskich, 36.

W rukawec klade — do domu yde.
Do domu yde — na stołyk klade,
Na stołyk klade — winoczok plete.¹⁷⁶⁾

Koleda č. XXII se odlišuje od lidového znění jen nepatrnými úpravami:

По круті горі паві літали,
Паві літали, піря роняли.
Ходить за ними гречная панна,
Піря зберас, в рукав складає,
З рукавця бере на столик кладе,
З столика бере, віночок плете...¹⁷⁷⁾

Verze v písňové suitě o Malance je pečlivější a po stránce rytmické plynulejší; sled představ v ní je spojitější, ač v druhé strofě je opakování v poloverších zachováno:

В неділю рано пави літали,
По морі краєм пірця роняли,
А Маланочка за ними ходить,
Павляни пірця в траві находить.
З травиці брала, в рукавець клала,
З рукавця брала, на столик слала,
З столика брала, віночок плела,
Сухозолотом позолотила.¹⁷⁸⁾

Varianty své koledy č. XXIII (vyd. I. Franka) využil básník ve XXIV. zpěvu své písňové suity („Гой медочком“). V koledě čteme tento obraz:

Ой з гору-двору вітер повівав,
Вітер повівав, Дунай висихав,
Дунай висихав, зілем заростав,
А того зіле спасає звіре,
А того звіре — білий оленець,
Єму ж на ріжках срібний тарелець,
На тім тарільці біла постільця,
На ті постільці гречная панна...¹⁷⁹⁾

Verze tohoto obrazu v písňové suitě o Malance je hutnější, stručnější, propracovanější a při způsobené situaci setkání labutě — Malančina poslíčka — s Velesylčykem:

Гой красм-расм, по над дунаєм
Білий оленець зело спасає,
Єму на ріжках срібний тарелець,
На тім тарільці срібний постелець.
Гой лежить король та й на ліжечку...¹⁸⁰⁾

Fed'kovyč ve svém cyklu písní o Malance využil celé písně, celé veršové skupiny i jednotlivé verše lidových písní. Takřka v každém zpěvu se ozývá echo některé lidové písně. Najdeme tu však syrový materiál lidové písně, nýbrž výběr z něho, uhlazený a zušlechtný, přizpůsobený k novému básníkovu kontextu. Tak ve IV. zpěvu („Ще й з Любоїнов“) nalézáme ozvěnu známé písně o koření lásky a života ve verších:

На руслі моря біле камінє
А під камінєм живне корінє.¹⁸¹⁾

¹⁷⁶⁾ Pokucie II, 110—111.

¹⁷⁷⁾ Пис. I, 625.

¹⁷⁸⁾ Пис. I, 687.

¹⁷⁹⁾ Пис. I, 626.

¹⁸⁰⁾ Пис. I, 693.

¹⁸¹⁾ Пис. I, 679.

Verše zmíněné písně znějí:

Най копає коріння
З-під білого камя. ¹⁸²⁾

V XXV. zpěvu („Гой до плуга“) využil Feďkovyč řady srovnání z písně o zbloudilém kozákovi, který žádá, aby ho vzbudili ráno. V našem zpěvu jim dal básník tento tvar:

Гой так раненько, нім кури піли,
Нім ще лебеді з моря злетіли,
Нім ще бояни на гуслах грали,
Нім ще бояри на лови стали. ¹⁸³⁾

Podobná srovnání nalézáme v německé básni „Reiters Irrfahrt“ zařazené do sbírky „Am Tschheremus“¹⁸⁴⁾. Tam říká mladý jezdec dívce ve stepích:

Also weck' mich eh' der Morgen grauet,
Eh' der Hahn den Tag noch angekündigt,
Eh' der Schwan noch auf das Meer geflogen,
Eh' der Hirt noch die Schalmei geblasen,
Der Uzul drei Hirsche noch erleget. ¹⁸⁴⁾

Obě tato místa mají společný pramen v ukrajinské lidové dumě.

Všechno, co bylo řečeno, je důkazem toho, že Feďkovyč cyklus svých písní na svátek Malanky zpracoval ne jako pouhý cyklus písní pro koledníky, nýbrž jako poému, které je sice ponecháno zdánlivě kolední, praktické zaměření, která však ve skutečnosti s kolednickou praxí nemá mnoho společného. Je to z lidových prvků sestavená a Feďkovyčovým básnickým uměním stmelená poéma v písních o dávných pohanských zvycích, o víře a mýtech dávných předků Huculů. Po této stránce je poéma blízká nedokončené historické poémě básníkově „Слава Ігоря“. Ale stejně jako „Слава Ігоря“ také poéma „Ти Місяцю, ти королю!“ je dílem málo zdařilým. Příčinou toho je fantastická vymyšlená mytologie, zamotaná a nesrozumitelná, a lyrické zacházení s epickými ději, které v nekonečných opakováních a v nejasné symbolice ztrácejí výraznost kontur. Jednotlivosti nejsou bez půvabu, celek nepůsobí. Přesto i tento básnický pokus je zajímavý pro stanovení básnickovy tvůrčí metody i pro jeho zájmy a tvůrčí snahy v letech sedmdesátých.

¹⁸²⁾ Народныя п'яси 225, ч. 52, 226, ч. 53.

¹⁸³⁾ Пис. I, 694.

¹⁸⁴⁾ Пис. I, 763.

